การกำหนดขอบเขตที่ดินกำแพงเมือง-คูเมือง

เมืองเชียงแสน เลขที่ทะเบียน 12-5

บ้านเชียงแสน ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย

คณะกรรมการพิจารณากำหนดขอบเขตที่ดินกำแพงเมือง-คูเมือง
กรมธนารักษ์ กระทรวงการคลัง

จัดทำโดย กองสำรวจ
กรมธนารักษ์ กระทรวงการคลัง

ร่วมกับ โครงการวิจัยชุมชนโบราณ
สำนักบริการวิชาการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การกำหนดขอบเขตที่ดินกำแพงเมือง-คูเมือง

เมืองเชียงแสน เลขที่ทะเบียน 12-5

บ้านเชียงแสน ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย

คณะกรรมการพิจารณากำหนดขอบเขตที่ดินกำแพงเมือง-คูเมือง
กรมธนารักษ์ กระทรวงการคลัง

จัดทำโดย กองสำรวจ
กรมธนารักษ์ กระทรวงการคลัง

ร่วมกับ โครงการวิจัยชุมชนโบราณ
สำนักบริการวิชาการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

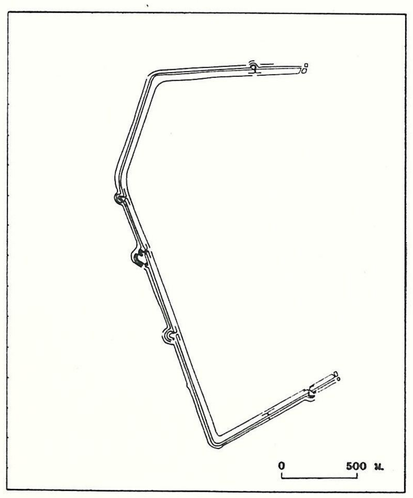

กำแพงเมือง-คูเมือง เชียงแสน
ตำบล เวียง
อำเภอ เชียงแสน
จังหวัด เชียงราย

เมืองเชียงแสน

กำแพงเมือง-คูเมือง ที่ตำบลบ้านเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย สร้างขึ้นบนที่ราบฝั่งตะวันตกของแม่น้ำโขงตรงตำแหน่งที่แม่น้ำคำไหลมาบรรจบที่บริเวณด้านใต้ของตัวเมือง

ตามสภาพปัจจุบันกำแพงเมืองคูเมืองมีแนวเป็นเส้นตรงปิดล้อมบริเวณ 3 ด้าน ด้านเหนือ ด้านใต้ และด้านตะวันตก ส่วนด้านตะวันออกเปิดสู่แม่น้ำโขง แนวด้านตะวันตกหักยื่นออกเป็นมุมมีรูปร่างเป็นรูปเหลี่ยมมุมยาวไปตามลำน้ำโขงกว้าง 1,250 เมตร ยาว 2,500 เมตร คลุมพื้นที่ประมาณ 1,400 ไร่ คูเมืองขุดลึกถึงระดับกักเก็บน้ำต่อเชื่อมถึงกัน โดยรับน้ำจากเขื่อนปิดกั้นทางน้ำไหลจากทางเหนือที่มุมเมืองตะวันตกเฉียงเหนือ และจากคลองขุดแม่น้ำคำลงสู่คูเมืองใกล้ประตูเมืองหนองมูด กำแพงเมืองด้านในเป็นอิฐก่อสูง มีฐานดินลาดลงเป็นร่องน้ำเป็นแนวขนานกำแพงเมือง ด้านนอกคูเมืองเป็นคันดินรักษาระดับน้ำ มีประตูเมืองสร้างเป็นลักษณะป้อมมีคูและกำแพงอิฐโอบล้อม ยื่นออกไปจากแนวกำแพง 5 แห่ง ด้านเหนือ 1 แห่ง ด้านตะวันตก 3 แห่ง และด้านใต้ 1 แห่ง จากป้อมประตูเมืองป่าสัก (เชียงแสน) มีร่องชลประทานขุดคู่ขนานรับกับแนวเขตกำแพงเมือง-คูเมืองด้านนอกตลอดแนวไปทางทิศใต้จนถึงมุมเมืองตะวันตกเฉียงใต้

เชียงแสนเป็นเมืองที่มีความสำคัญ ปรากฏในตำนานและเอกสารประวัติศาสตร์มาโดยตลอด ทั้งในตำนานสิงหนวัติกุมาร ซึ่งเป็นเรื่องราวก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 กล่าวถึงสิงหนวัติกุมารพาพรรคพวกพลเมืองอพยพลงมาตามลำน้ำขรนที (แม่น้ำโขง) มาตั้งบ้านเรือนซึ่งเป็นที่ตั้งของเมืองสุวรรณโคมคำ ในดินแดนซึ่งมีพวกมิลักกยูอาศัยอยู่ และตั้งชื่อเมืองว่านาคพันธุสิงหนวัตินคร หรือโยนกนครหลวง ซึ่งเชื่อว่าเป็นบริเวณที่ตั้งเมืองเชียงแสน ในสมัยพุทธศตวรรษที่ 19 ตามหนังสือพงศาวดารโยนกได้กล่าวถึงพระยาแสนภูเป็นผู้สร้างเมืองเชียงแสน มีกำแพงเมือง-คูเมืองล้อมรอบสามด้านริมฝั่งแม่น้ำโขง กำแพงอิฐที่เห็นในสภาพปัจจุบันสันนิษฐานว่าได้สร้างขึ้นในสมัยพญาสามฝั่งแกน เมื่อประมาณพ.ศ.1951 ในสมัยที่พวกฮ่อได้ยกทัพมาตีล้านนาและเมืองเชียงแสนติดต่อกันเป็นเวลาหลายปี

เชียงแสนในภายหลังลดความสำคัญลง มีฐานะเป็นเมืองลูกหลวงแคว้นล้านนา และตลอดเวลาต่อมาได้ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของพม่าบ้าง อยุธยาบ้าง และล้านช้างบ้าง จนถึงในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงโปรดฯให้กรมหลวงเทพหริรักษ์ กับพระยายมราช ยกกองทัพขึ้นมาขับไล่พม่าและเผาเมืองไม่ให้เป็นที่มั่นของข้าศึกต่อไป

สารบัญ

เมืองเชียงแสน

1. คำนำ
2. รายนามคณะกรรมการพิจารณากำหนดขอบเขตที่ดินกำแพงเมือง-คูเมือง
3. รายชื่อคณะทำงานศึกษาขอบเขตกำแพงเมือง-คูเมือง
4. ตำแหน่งที่ตั้งเมือง
5. สภาพแวดล้อมการตั้งถิ่นฐานและประวัติศาสตร์โบราณคดี
   - สภาพแวดล้อมการตั้งถิ่นฐาน
   - ความสำคัญในทางประวัติศาสตร์โบราณคดี
6. การกำหนดขอบเขตกำแพงเมือง-คูเมือง
7. การสำรวจในภูมิประเทศ

1. คำนำ

กรมธนารักษ์ได้จัดทำโครงการพัฒนาที่ราชพัสดุ โดยจัดทำการปักหลักเขตสำรวจการบุกรุก ออกหนังสือสำคัญสำหรับที่ราชพัสดุ และการสำรวจกำแพงเมือง-คูเมือง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการปกครองดูแลรักษาและป้องกันการบุกรุก ตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2534 ได้อนุมัติให้แต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณากำหนดขอบเขตที่ดินกำแพงเมือง-คูเมือง ในแต่ละท้องที่ให้เป็นการแน่นอน ซึ่งแนวเขตที่คณะกรรมการฯกำหนด ให้ถือเป็นแนวเขตที่ถูกต้อง และรับรองแนวเขตที่ดินให้แก่ผู้ถือเอกสารสิทธิ์ที่ดินข้างเคียงได้ คณะกรรมการพิจารณากำหนดขอบเขตที่ดินกำแพงเมือง-คูเมือง ได้ร่างระเบียบกระทรวงการคลังว่าด้วยการกำหนดขอบเขตที่ดินกำแพงเมือง-คูเมือง เพื่อใช้เป็นแนวทางปฏิบัติในการกำหนดขอบเขตที่ดินกำแพงเมือง-คูเมือง โดยให้นำระวางแผนที่รูปถ่ายทางอากาศและระวางแผนที่ที่ดิน มาทำการศึกษาข้อมูลเบื้องต้น เพื่อให้ทราบถึงลักษณะกำแพงเมือง-คูเมือง ขอบเขต และการใช้ประโยชน์ พร้อมกับกำหนดขอบเขตกำแพงเมือง-คูเมืองลงในระวางแผนที่รูปถ่ายทางอากาศ เพื่อเสนอเป็นข้อมูลให้คณะกรรมการพิจารณากำหนดขอบเขตที่ดินกำแพงเมือง-คูเมือง พิจารณาเห็นชอบ โดยพิจารณาจากข้อมูลที่ศึกษาได้จากรูปถ่ายทางอากาศและในภูมิประเทศ ประกอบหลักฐานทางประวัติศาสตร์โบราณคดี เพื่อที่กรมธนารักษ์จะนำไปใช้ในทางปฏิบัติต่อไป สำหรับปีงบประมาณ 2538 กรมธนารักษ์ดำเนินการกำหนดขอบเขตกำแพงเมือง-คูเมือง 7 บริเวณ ได้แก่ ที่ดินในท้องที่จังหวัดชัยนาท 5 บริเวณ และที่ดินในท้องที่จังหวัดเชียงราย 2 บริเวณ โดยได้ว่าจ้างให้สำนักบริการวิชาการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ดำเนินการศึกษากำหนดขอบเขตที่ดินกำแพงเมือง-คูเมือง และจัดทำเป็นข้อมูลนำเสนอให้คณะกรรมการพิจารณากำหนดขอบเขตที่ดินกำแพงเมือง-คูเมือง พิจารณาเห็นชอบแล้วนำไปใช้เป็นแนวทางกำหนดขอบเขตในภูมิประเทศ

2. รายนามคณะกรรมการพิจารณากำหนดขอบเขตที่ดินกำแพงเมือง-คูเมือง

รองอธิบดีกรมธนารักษ์ (นายวิสุทธิ์ มนตริวัต)	ประธานกรรมการ
ผู้อำนวยการกองกฎหมายและระเบียบกลาง (นายภิรมย์ สิมะเสถียร)	กรรมการ
หัวหน้างานจัดหาผลประโยชน์ กรมที่ดิน (นางศุลีมาศ บุญประคอง)	กรรมการ
หัวหน้าแผนกสำรวจข้อมูลแผนที่ กรมแผนที่ทหาร (พันเอก เสริมศักดิ์ ศรีโยธิน)	กรรมการ
นักผังเมือง 7 ส่วนผังเมืองที่ 3 กรมการผังเมือง (นางนวลจันทร์ ทองไถผา)	กรรมการ
ผู้ทรงคุณวุฒิ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ผศ.ทิวา ศุภจรรยา)	กรรมการ
นิติกร 6 กรมธนารักษ์ (นายธีรธร แช่มสนิท)	กรรมการ
ผู้ทรงคุณวุฒิ มหาวิทยาลัยศิลปากร (รศ.ศรีศักร วัลลิโภดม)	กรรมการ
ผู้แทนกรมศิลปากร (นายประโชติ สังขนุกิจ)	กรรมการ
ผู้อำนวยการกองที่ราชพัสดุ กรมธนารักษ์ (นายธรรมนูญ อินทรโยธา)	กรรมการและเลขานุการ
หัวหน้าฝ่ายที่ราชพัสดุภูมิภาค 1 กรมธนารักษ์ (นายพงษ์ศักดิ์ กัมพูสิริ)	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
หัวหน้าฝ่ายสำรวจภูมิภาค 1 กรมธนารักษ์ (นายสุรสิทธิ์ นัครา)	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
หัวหน้าฝ่ายสำรวจภูมิภาค (นายวิเชียร ศรีวิสุทธานนท์)	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

3. รายชื่อคณะทำงานศึกษาขอบเขตกำแพงเมือง-คูเมือง

ผู้ประสานงานกรมธนารักษ์

นายสุรสิทธิ์ นัครา

นายประจวบ สมสวัสดิ์

คณะทำงาน (โครงการวิจัยชุมชนโบราณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย)

ผศ.ทิวา ศุภจรรยา

ดร.วินัย พงศ์ศรีเพียร

นายกฤษณพล วิชพันธุ์

นางสาวจิดาภา ศรีมุข

นายศศิน เฉลิมลาภ

นายสุทธิพงษ์ กมโล

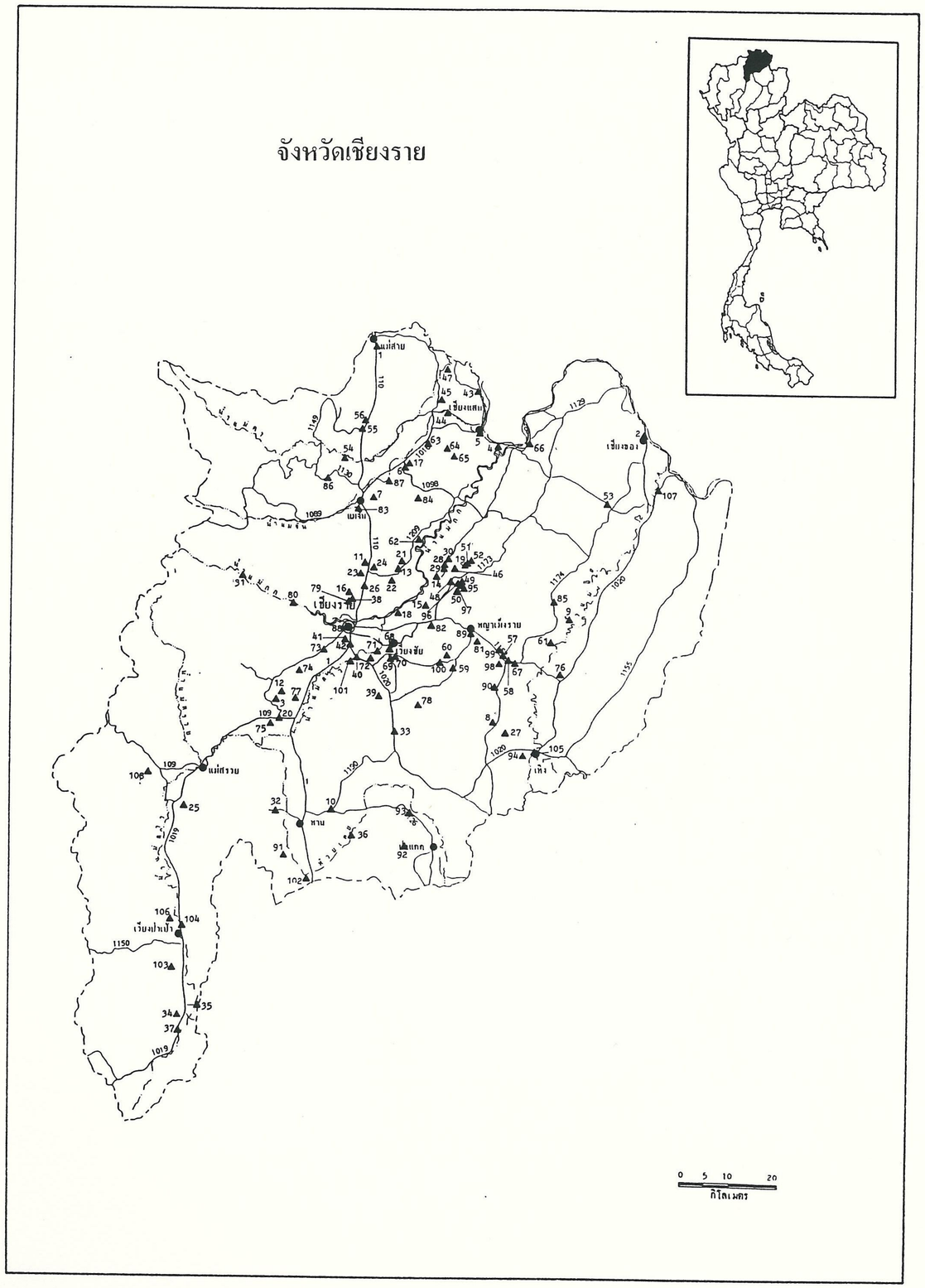

4. ตำแหน่งที่ตั้งเมือง

เลขที่ทะเบียน 12-5

บ้าน เชียงแสน	ตำบล เวียง
อำเภอ เชียงแสน	จังหวัด เชียงราย
บริเวณ NF 47-15	ระวาง 5049 IV

ตำแหน่ง พิกัดภูมิศาสตร์ ละติจูด 20° 16′ 23″, ลองกิจูด 100° 05′ 17″

พิกัดยูทีเอ็ม 613600 เมตร ตะวันออก, 2241900 เมตร เหนือ

ระวางแผนที่ 5049 IV

มาตราส่วน 1 : 50,000

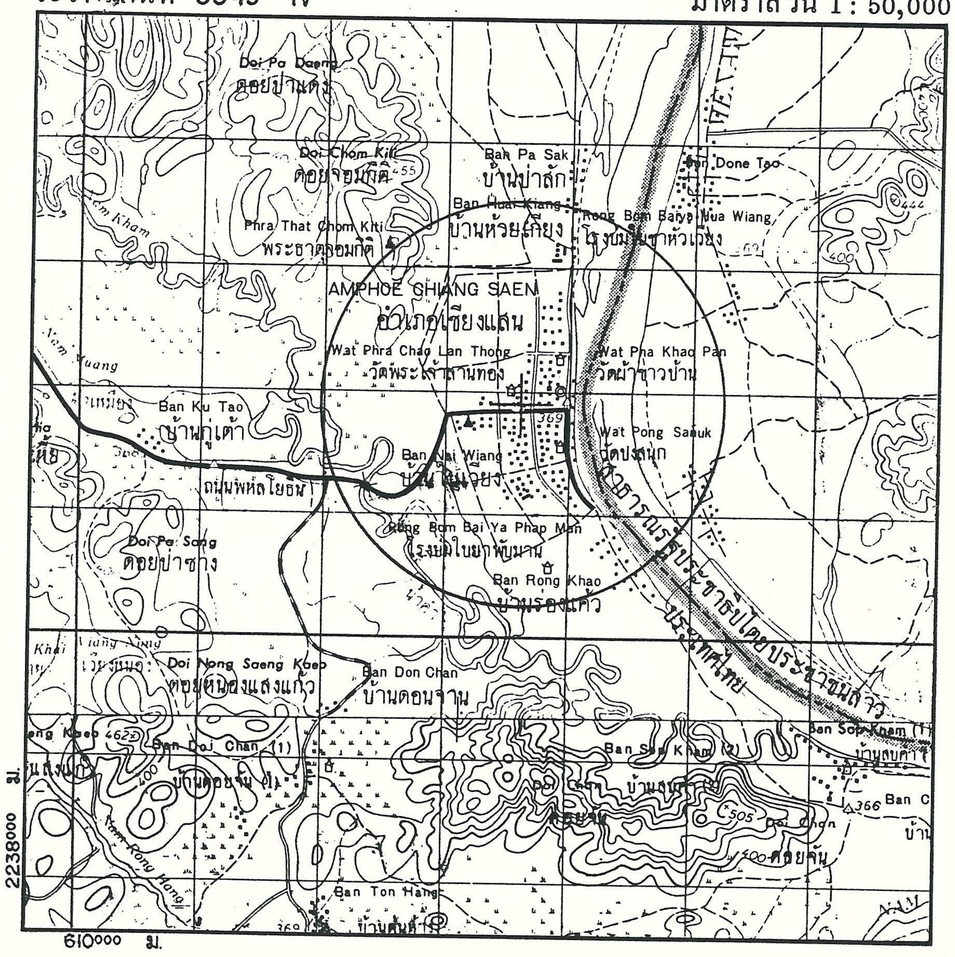

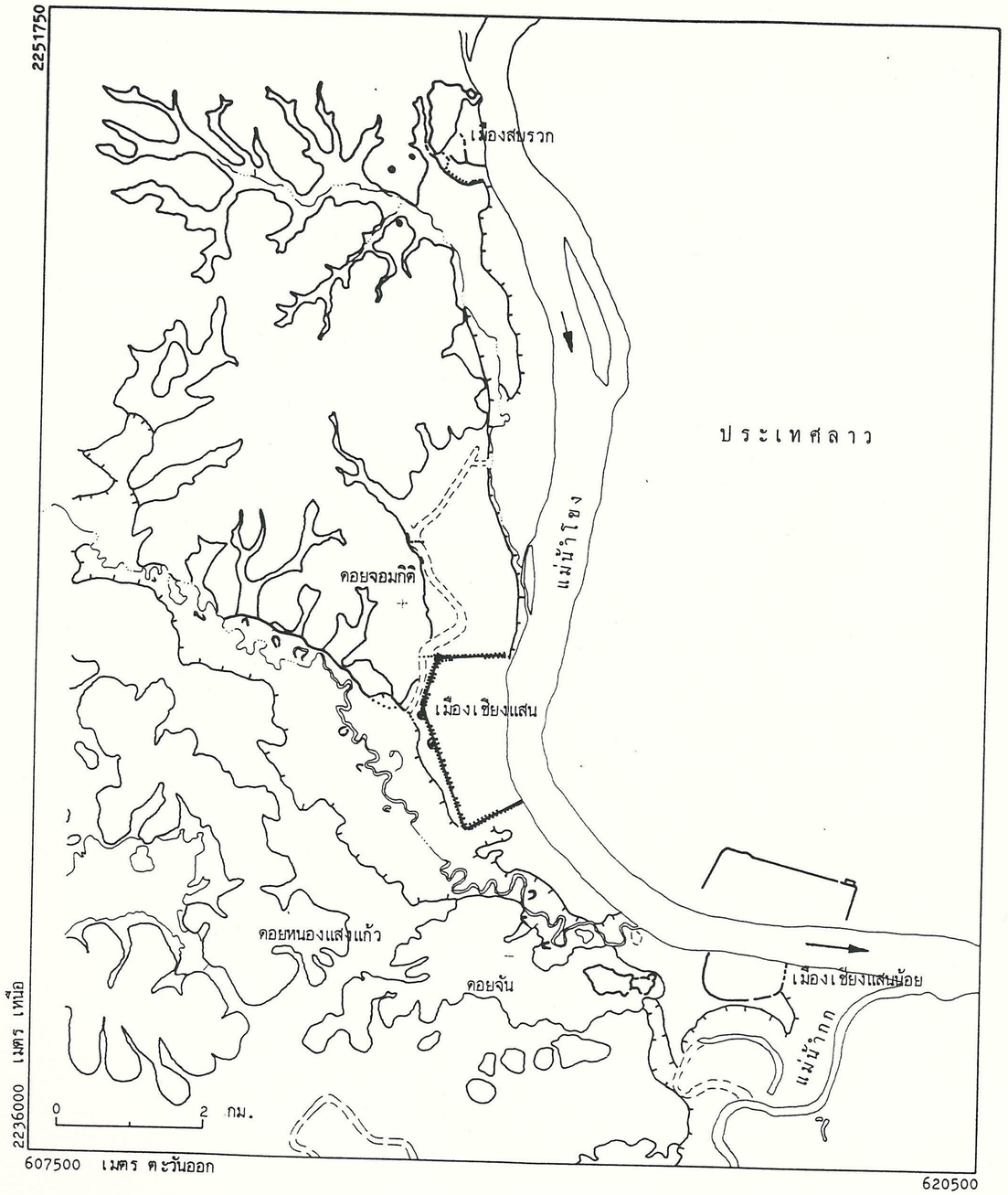

รูปที่ 5.1 แผนที่แสดงสภาพแวดล้อมการตั้งถิ่นฐาน ตำแหน่งเมืองเชียงแสน

5. สภาพแวดล้อมการตั้งถิ่นฐานและความสำคัญในทางประวัติศาสตร์โบราณคดี

สภาพแวดล้อมการตั้งถิ่นฐาน

เมืองเชียงแสนอยู่บนฝั่งตะวันตกของแม่น้ำโขง ตรงบริเวณที่แม่น้ำคำไหลลงสู่แม่น้ำโขง มีภูเขาเป็นแนวกั้นทางด้านตะวันตกและด้านใต้ มีบริเวณที่ราบเป็นช่องทางแม่น้ำคำไหลผ่านลงแม่น้ำโขง โดยทางตอนเหนือมีแนวภูเขาดอยจอมกิติเป็นแนวเขาต่อไปถึงบริเวณสบรวกซึ่งเป็นทางน้ำกั้นเขตแดนไทย-พม่า มีดอยหนองแสงแก้วเป็นแนวไปทางตะวันตก และมีดอยจันปิดกั้นบริเวณทางด้านใต้ระหว่างน้ำแม่กกและน้ำคำ

ลักษณะภูมิประเทศที่ตั้งเมืองเชียงแสนเป็นที่ราบริมฝั่งแม่น้ำโขง ตรงส่วนที่แม่น้ำโขงกัดเซาะโค้งเว้า และได้สร้างที่ราบน้ำท่วมถึงบนฝั่งตรงกันข้ามกับตัวเมืองเชียงแสนในเขตประเทศลาว บริเวณที่ราบมีลักษณะยาวแคบไปตามภูเขากับแม่น้ำโขง ยาวจากบริเวณสบรวกจนถึงปากแม่น้ำกก บริเวณรอบเมืองเชียงแสนมีชุมชนโบราณที่มีกำแพงเมือง-คูเมืองล้อมรอบหลายเมือง ได้แก่ เมืองเชียงแสนน้อย ซึ่งเป็นเมืองมีกำแพงเมือง-คูเมืองล้อมรอบเป็นรูปแบบมุมมน อยู่ที่บริเวณเหนือของปากแม่น้ำกก บนฝั่งแม่น้ำโขงในประเทศลาวตรงกันข้ามกับตัวเมือง มีกำแพงเมือง-คูเมืองล้อมรอบบริเวณรูปแบบเหลี่ยมมุม เชียงแสนน้อยทางตอนเหนือบนเนินเขาสบรวกมีกำแพงเมือง-คูเมืองสบรวกซึ่งมีลักษณะเป็นเมืองป้อมภูเขาที่ขุดคูเมืองต่อเชื่อมทั้งบนยอดเนินและที่ราบ เป็นลักษณะใช้ในการป้องกัน นอกจากนี้ยังมีบริเวณที่มีกำแพงเมือง-คูเมืองล้อมรอบอีกหลายแห่งในบริเวณรอบหนองเวียงทางด้านตะวันตกของเมืองเชียงแสน แสดงให้เห็นว่ามีร่องรอยการตั้งถิ่นฐานซึ่งมีกำแพงเมือง-คูเมืองล้อมรอบหลายแห่งที่ตั้งขึ้นในที่ราบริมฝั่งแม่น้ำโขงและบนเนินเขา

กำแพงเมือง-คูเมืองเชียงแสนตามสภาพปัจจุบันมีเพียงสามด้าน ด้านเหนือ ด้านตะวันตก และด้านใต้ ส่วนด้านตะวันออกปิดกั้นด้วยแม่น้ำโขง มีลักษณะเป็นเส้นตรงมุมเหลี่ยมล้อมรอบบริเวณ ยาวในแนวเหนือ-ใต้ ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 1,400 ไร่ คูเมืองขุดลึกถึงระดับกักเก็บน้ำ มีกำแพงหรือคันดินสองฝั่งคูเมือง ฝั่งคูด้านในเมืองลาดชันสูง มีกำแพงอิฐสร้างทับบนกำแพงดิน ฝั่งคูด้านนอกมีคันดินรักษาระดับน้ำในคู โดยมีคลองรับน้ำทั้งจากแม่น้ำคำทางตะวันตกและจากทางด้านเหนือ ตามทางน้ำระหว่างลานตะพักที่ตั้งตัวเมืองและบริเวณภูเขา โดยมีเขื่อนกั้นน้ำเป็นแนวตรงจากแนวกำแพงเมือง-คูเมืองด้านทิศเหนือ เพื่อรับน้ำเข้าสู่คูเมืองที่มุมเมืองตะวันตกเฉียงเหนือ และมีการขุดคูระบายน้ำจากแม่น้ำคำมายังคูเมืองที่บริเวณป้อมประตูเมืองหนองมูด คูเมืองรอบเมืองเชียงแสนซึ่งขุดลึกกว้างเป็นลักษณะใช้ในการป้องกัน คันดินหรือกำแพงบนฝั่งคูเมืองด้านนอกมีลักษณะใช้เพื่อการยกระดับน้ำในคูเมือง และมีร่องรอยที่แสดงให้เห็นถึงการใช้ประโยชน์สำหรับการระบายน้ำไปใช้ในการชลประทาน ซึ่งจะเห็นได้จากการขุดคูเป็นร่องระบายน้ำคู่ไปกับคันดินด้านนอก โดยปรากฏหลักฐานให้เห็นเป็นร่องคูรับน้ำจากคูเมืองหน้าป้อมประตูเชียงแสน เป็น

แนวขนานกับคันดินด้านนอกตามแนวกำแพงเมือง-คูเมืองด้านตะวันตก ตั้งแต่ป้อมประตูเมืองเชียงแสนไปถึงมุมเมืองตะวันตกเฉียงใต้ คันดินด้านนอกคูเมืองตามแนวกำแพงเมือง-คูเมืองด้านทิศใต้ถมเป็นคันสูงยกระดับน้ำ เนื่องจากภูมิประเทศบริเวณด้านใต้นี้เป็นที่ลุ่มต่ำกว่าบริเวณกำแพงเมือง-คูเมืองด้านทิศเหนือ

ความสำคัญในทางประวัติศาสตร์โบราณคดี

สภาพกำแพงเมือง-คูเมืองที่มีความแข็งแรงและมีขนาดใหญ่ ประกอบกับสภาพที่ตั้งทางภูมิศาสตร์บนฝั่งแม่น้ำโขงซึ่งมีเส้นทางคมนาคมติดต่อไปยังภูมิภาคต่างๆจนถึงอาณาเขตประเทศจีน และลงไปตามแม่น้ำโขงออกสู่ฝั่งทะเลโดยผ่านบริเวณที่เป็นประเทศลาว ตะวันออกเฉียงเหนือของไทย กัมพูชา และเวียดนาม มีร่องรอยหลักฐานอาคารที่เป็นวัดวาอารามเก่ามากมาย แสดงถึงอิทธิพลของพุทธศาสนาในแถบนี้ ทำให้เชื่อว่าเมืองเชียงแสนเป็นเมืองใหญ่และมีความสำคัญมายาวนานในประวัติศาสตร์ การสำรวจของกรมศิลปากร (2535) ได้พบโบราณที่เป็นวัดปรากฏให้เห็นได้ทั่วในเขตและนอกเขตกำแพงเมือง-คูเมืองจำนวนมากมาย วัดที่ตั้งอยู่ในเขตเมืองที่สำคัญได้แก่ วัดพระเจ้าล้านทอง วัดปงสนุก วัดมหาธาตุ วัดหมื่นเขียว วัดชุมแสง วัดปราสาทคุ้ม วัดเชตุวัน (กาเผือก) วัดผ้าขาดป่าน วัดมุมเมือง วัดพระบวช วัดเสาเดือน วัดวัสดี (สวัสดี) วัดอาทิตย์แก้ว วัดพระยืน วัดแสนเมืองมา เป็นต้น ส่วนวัดนอกเขตกำแพงเมืองเชียงแสนมีจำนวนมากเช่นกัน เช่น วัดแจ้งท่านาค วัดแจ่งใต้ วัดป่าสัก และวัดพระธาตุจอมกิติ เป็นต้น

บริเวณเมืองเชียงแสนและพื้นที่โดยรอบได้พบเครื่องมือหิน แสดงให้เห็นถึงการมีผู้คนอยู่อาศัยมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ และมีความสำคัญซึ่งได้กล่าวถึงไว้ในตำนานและพงศาวดารหลายแห่ง เช่น ประชุมพงศาวดารที่ 61 พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน พงศาวดารโยนก ตำนานสิงหนวัติกุมาร ตำนานมูลศาสนา ชินกาลมาลีปกรณ์ เป็นต้น

บริเวณเมืองเชียงแสนและพื้นที่โดยรอบได้พบหลักฐานการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มาก่อนสมัยประวัติศาสตร์ โดยได้พบเครื่องมือหินตั้งแต่หินกะเทาะจนถึงสมัยหินขัด ซึ่งมีอยู่ทั่วไปในบริเวณที่ราบและเนินเขา นอกจากนี้ยังได้พบบริเวณที่มีกำแพงเมือง-คูเมืองล้อมรอบหลายแห่ง ทั้งในที่ราบริมฝั่งแม่น้ำโขงทั้งสองฝั่ง และในบริเวณเนินเขาทั้งในบริเวณสบรวกและบริเวณที่เนินรอบหนองเวียง แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของเมืองเชียงแสน ตั้งอยู่ในบริเวณที่มีการตั้งชุมชนหลายแห่ง มีผู้คนอยู่อาศัยในบริเวณนี้มาก่อนการสร้างเมืองเชียงแสน พงศาวดารและตำนานได้กล่าวถึงเมืองเชียงแสนไว้ในลักษณะที่มีความสำคัญมาก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 ดังเช่นในตำนานสิงหนวัติกุมารได้กล่าวถึง สิงหนวัติกุมารพระราชโอรสของเจ้าเมืองราชคฤห์ ได้พาพรรคพวกพลเมืองอพยพลงมาตามลำน้ำขรนที (แม่น้ำโขง) มาตั้งบ้านเรือนในบริเวณซึ่งเป็นที่ตั้งของเมืองสุวรรณโคมคำ ซึ่งมีพวกมิลักกยู (ละเว้า) อาศัยอยู่ ตั้งชื่อเมืองว่านาคพันธุสิงหนวัตินคร หรือโยนกนครหลวง ต่อมาในพุทธศักราชที่ 643 ได้ขยายอำนาจออกไปจนมีอาณาเขตกว้างขวาง และในภายหลังจนถึงสมัยพระเจ้าพังคราช เมืองโยนกได้พ่ายแพ้แก่พวกขอมหนีไปอยู่ที่เวียงศรีทวงริมแม่น้ำแม่สายเขตแดนพวกตระกูลลาวจก จนถึงสมัยพระเจ้าพรหมกุมาร พระโอรสพระเจ้าพังคราชซึ่งเป็นกษัตริย์ที่มีอนุภาพทำสงครามปราบพวกขอมลงได้ และขยายดินแดนลงไปทางใต้จนถึงกำแพงเพชร และได้อัญเชิญพระเจ้าพังคราชพระราชบิดากลับไปครองราชสมบัติในเมืองโยนกนาคนครตามเดิม ซึ่งต่อมาในสมัยพระเจ้ามหาไชยชนะ เมืองโยนกนาคนครได้เกิดแผ่นดินถล่มจมลง กลายเป็นหนองน้ำใหญ่ ประมาณพระพุทธศาสนาล่วงได้ 1003 พรรษา ซึ่งเป็นเรื่องราวตรงกับเมืองโยนกนครราชธานีไชยบุรีศรีเชียงแสน ตามประชุมพงศาวดารภาคที่ 61 พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน

เมืองเชียงแสนในสมัยพุทธศตวรรษที่ 19 ปรากฏในประชุมพงศาวดารที่ 61 และในหนังสือพงศาวดารโยนกได้กล่าวถึงพระยาแสนภูเป็นผู้สร้างเมืองเชียงแสน ตรงบริเวณเมืองเก่าริมฝั่งแม่น้ำโขง โดยได้โปรดฯให้สร้างกำแพงเมือง-คูเมืองล้อมรอบ 3 ด้าน คือ ด้านทิศเหนือ ทิศตะวันตก และทิศใต้ ส่วนด้านทิศตะวันออกใช้แม่น้ำโขงเป็นปราการธรรมชาติ ส่วนกำแพงอิฐที่คงสภาพให้เห็นในปัจจุบัน ได้สันนิษฐานว่าน่าจะสร้างขึ้นในสมัยพญาสามฝั่งแกน เมื่อประมาณพ.ศ.1951 ในสมัยที่พวกฮ่อได้ยกทัพมาตีล้านนาและเมืองเชียงแสนติดต่อเป็นเวลาหลายปี (ศิลปากร, 2538)

เมืองเชียงแสนตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำโขงซึ่งติดต่อกับแผ่นดินภายนอกได้สะดวกตลอดแม่น้ำโขง จึงมีความสำคัญตลอดเรื่อยมาในฐานะเป็นเมืองลูกหลวงของแคว้นล้านนา ผู้ครองเมืองเชียงใหม่มักจะได้เป็นเจ้าครองเมืองเชียงแสนมาก่อน ในภายหลังลดความสำคัญลงในช่วงเวลาที่ล้านนาอยู่ภายใต้อิทธิพลของพม่าบ้าง อยุธยาบ้าง หรือล้านช้างบ้าง ในสมัยสมเด็จพระนเรศวรได้ยึดเมืองเชียงใหม่และล้านนาทั้งหมด เมืองเชียงแสนอยู่ภายใต้การปกครองของอยุธยา ต่อจากนั้นอยู่ภายใต้การปกครองของล้านนาและของพม่าในปีพ.ศ.2100 และต่อมาในพ.ศ.2244 พระเจ้าอังวะแห่งพม่า ได้ยกเชียงแสนให้เป็นประเทศราชขึ้นตรงต่ออังวะ

เมืองเชียงแสนในสมัยกรุงธนบุรี พระยาจ่าบ้าน (วิเชียรปราการ) ร่วมกับพระยากาวิละ โดยการสนับสนุนกำลังจากกรุงธนบุรี สามารถขับไล่พม่าจากเชียงใหม่ พ.ศ.2347 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงโปรดฯให้กรมหลวงเทพหริรักษ์กับพระยายมราช ยกกองทัพขึ้นไปขับไล่พม่าที่ถอยมาตั้งมั่น ณ เมืองเชียงแสนออกไปได้สำเร็จ และเผาเมืองไม่ให้เป็นที่มั่นของข้าศึกต่อไป

ในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้โปรดฯให้เจ้าอินทริไชยานนท์ เจ้าเมืองนครเชียงใหม่ นำกำลังขึ้นมาขับไล่พวกพม่า ลื้อ เขิน จากเมืองเชียงตุง ที่อพยพเข้ามาและตั้งตัวอิสระอยู่ที่เมืองเชียงแสน และทรงโปรดฯให้เจ้าอินต๊ะ นำราษฎรชาวลำพูนและเชียงใหม่เข้ามาตั้งบ้านเรือนในเมืองเชียงแสน 1,500 ครอบครัว ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นพระยาราชเดชดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองเชียงแสน ต่อมาภายหลังได้ย้ายศูนย์กลางการปกครองไปที่ตำบลกาสา (อำเภอแม่จัน)

เมื่อมีการจัดระบบการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล (พ.ศ.2442) เมืองเชียงแสนขึ้นกับมณฑลพายัพ ต่อมาเปลี่ยนการบริหารการปกครองส่วนภูมิภาคเป็นจังหวัด เมืองเชียงแสนมีฐานะเป็นกิ่งอำเภอเชียงแสนหลวงขึ้นอยู่กับอำเภอแม่จัน จนถึงปีพ.ศ.2500 ยกฐานะเป็นอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย

เอกสารอ่านประกอบ

ประชากิจกรจักร์, พระยา. 2516. *"พงศาวดารโยนก"*.

ศรีศักร วัลลิโภดม. 2538. *ค้นหาอดีตของเมืองโบราณ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ. 752 หน้า.

ศิลปากร, กรม. 2530. รายงานการสำรวจโบราณสถานเมืองเชียงแสน. *เอกสารกองโบราณคดีหมายเลข 4/2530*. กรุงเทพฯ. 227 หน้า.

____. 2538. *แผนแม่บทโครงการบูรณะและอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์เชียงแสน อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย หน่วยศิลปากรที่ 4 จังหวัดเชียงใหม่*. 77 หน้า.

6. การกำหนดขอบเขตที่ดินกำแพงเมือง-คูเมือง

การศึกษากำหนดขอบเขตที่ดินกำแพงเมือง-คูเมือง ที่บ้านเชียงแสน ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ได้ศึกษาสภาพภูมิประเทศซึ่งเป็นร่องรอยกำแพงเมือง-คูเมืองปรากฏในรูปถ่ายทางอากาศ ประกอบการศึกษาข้อมูลด้านประวัติศาสตร์โบราณคดี สภาพแวดล้อมการตั้งถิ่นฐาน และสภาพการถูกทำลาย รวมถึงการตรวจสอบข้อมูลในภูมิประเทศ และได้กำหนดขอบเขตที่ดินกำแพงเมือง-คูเมือง โดยจัดทำเป็นแผนที่ทาบบนรูปถ่ายทางอากาศ ซึ่งปรับแก้กำหนดตำแหน่งพิกัดยูทีเอ็ม จัดทำโดยกรมที่ดิน ขนาดมาตราส่วน 1:4,000 วิธีการศึกษาและการจัดทำแผนที่กำหนดขอบเขตที่ดินกำแพงเมือง-คูเมือง มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. รูปถ่ายทางอากาศที่ใช้ในการศึกษาและทำแผนที่

ก) รูปถ่ายทางอากาศโครงการ WWS
บันทึกภาพวันที่ 21 มค. 2497
มัวนที่ M87 เลขที่ภาพ 14636-38

ข) รูปถ่ายทางอากาศโครงการ VAP-61
บันทึกภาพวันที่ 24 พค. 2511
มัวนที่ 5039 V1 เลขที่ภาพ 0044-45

ค) รูปถ่ายทางอากาศโครงการ NS-3
บันทึกภาพวันที่ 17 มค. 2520
มัวนที่ N44 เลขที่ภาพ 045-47

ง) รูปถ่ายทางอากาศโครงการ L-T
บันทึกภาพวันที่ 14 ธค. 2529 และ 4 มค. 2530
มัวนที่ 04, 22 เลขที่ภาพ 714-718, 159-161

จ) รูปถ่ายทางอากาศปรับแก้ไขและกำหนดพิกัดยูทีเอ็ม มาตราส่วน 1:4,000 จัดทำโดยกรมที่ดิน ซึ่งเป็นภาพบันทึกวันที่ 14 ธค. 2529 ระวางภาพ 5049 IV เลขที่ 1242, 1240, 1440, 1442

2. การเตรียมภาพเพื่อใช้เป็นฐานข้อมูล

ในการเตรียมภาพเพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลแผนที่ ได้จัดทำสำเนาภาพยูทีเอ็ม ผลิตโดยกรมที่ดิน มาตราส่วน 1:4,000 ซึ่งมีทั้งหมด 4 ภาพ (รายละเอียดข้อ 1จ) คลุมบริเวณกำแพงเมือง-คูเมืองที่บ้านเชียงแสน และประกอบภาพให้คลุมบริเวณกำแพงเมือง-คูเมืองบ้านเชียงแสนให้เป็นภาพเดียวกัน ย่อขนาดแสดงได้ในกระดาษขนาดเอ-3 และได้ย่อ-ขยายรูปถ่ายทางอากาศตามโครงการต่างๆที่ใช้ในการศึกษาข้อมูลให้ใกล้เคียงกับรูปถ่ายทางอากาศยูทีเอ็ม ในการกำหนดขอบเขตที่ดินกำแพงเมือง-คูเมือง ได้แสดงบนภาพมาตราส่วน 1:4,000 แยกแสดงเป็นแผ่นจำนวน 8 ภาพ และเนื่องจากรูปถ่ายระวาง 5049 IV - 1440, 1442 ไม่มีพิกัดยูทีเอ็ม ได้กำหนดขอบเขตบนภาพย่อ-ขยายให้ใกล้เคียงมาตราส่วน 1:4,000 และได้จัดเป็นภาพผนึกบนกระดาษขนาดเอ-3 เพื่อใช้เป็นข้อมูลการศึกษาแสดงไว้ในรายงานฉบับนี้

3. การกำหนดขอบเขตกำแพงเมือง-คูเมือง

ในการศึกษาเพื่อกำหนดขอบเขตที่ดินกำแพงเมือง-คูเมือง ได้เริ่มต้นศึกษาร่องรอยที่เป็นหลักฐานเพื่อกำหนดแนวที่เป็นกำแพงเมืองคูเมือง โดยอาศัยหลักฐานข้อมูลที่ปรากฏให้เห็นได้ในรูปถ่ายทางอากาศประกอบการศึกษาสภาพแวดล้อมการตั้งถิ่นฐานแหล่งชุมชนโบราณและหลักฐานทางประวัติศาสตร์โบราณคดี ต่อจากนั้น ได้พิจารณาศึกษากำหนดขอบเขตที่ดินที่เป็นกำแพงเมือง-คูเมือง ลงบนรูปถ่ายทางอากาศที่ปรับแก้และกำหนดพิกัดยูทีเอ็ม มาตราส่วน 1:4,000 ตามที่กรมที่ดินจัดทำขึ้น ดังแสดงไว้ในแผนที่รูปที่ 6.1 ขอบเขตที่ดินกำแพงเมือง-คูเมืองซึ่งมีการเปลี่ยนแปลง ศึกษาได้จากหลักฐานรูปถ่ายทางอากาศช่วงเวลาต่างๆ โดยได้แสดงรายละเอียดข้อมูลบนแผนที่แสดงขอบเขตที่ดินกำแพงเมือง-คูเมือง พร้อมด้วยปีพ.ศ.รูปถ่ายทางอากาศที่ตรวจพบการเปลี่ยนแปลงขอบเขตที่ดิน ดังแสดงไว้ในแผนที่รูปที่ 6.2

สภาพกำแพงเมือง-คูเมืองเชียงแสนตามที่ปรากฏในปัจจุบัน ยังคงสภาพเห็นได้เด่นชัดตลอดแนวสามด้าน ด้านเหนือ ด้านตะวันตก และด้านใต้ กำแพงที่สร้างด้วยอิฐยังคงสภาพตลอดแนว บางตอนถูกเจาะทะลุเป็นทางผ่าน บริเวณประตูเมืองเชียงแสนซึ่งถนนพหลโยธินตัดผ่าน กรมศิลปากรได้บูรณะตามสภาพแนวเดิม ฐานกำแพงเมืองด้านในถูกปรับราบเป็นถนน ยังคงเหลือร่องรอยของแนวลาดถึงคูระบายน้ำ ซึ่งสามารถกำหนดขอบเขตที่ดินกำแพงเมืองด้านในเมืองได้ชัดเจน

แนวขอบเขตที่ดินกำแพงเมือง-คูเมืองด้านนอก กำหนดแนวตามขอบเขตภูมิประเทศซึ่งเป็นส่วนลาดต่ำของคันดินยกระดับน้ำ แนวส่วนใหญ่ถูกปรับเป็นถนนเกือบรอบตัวเมือง ยกเว้นบางส่วนของแนวด้านทิศใต้และด้านทิศเหนือ ส่วนใหญ่ถูกปรับและถมทำเกษตรกรรมและมีสิ่งปลูกสร้าง แต่ยังคงสภาพให้เห็นเป็นช่วงๆที่สาสามารถใช้เป็นแนวในการกำหนดขอบเขตที่ดินกำแพงเมือง-คูเมือง สำหรับการกำหนดขอบเขตกำแพงเมือง-คูเมืองด้านนอกของแนวด้านตะวันตก ตั้งแต่ประตูเมืองเชียงแสนไปจนถึงมุมเมืองตะวันตกเฉียงใต้ มีแนวร่องคลองระบายน้ำใช้ในการชลประทาน อยู่ติดกับกำแพงดินด้านนอก การกำหนดแนวเขตลากตามร่องลึกสุดของร่องระบายน้ำนี้

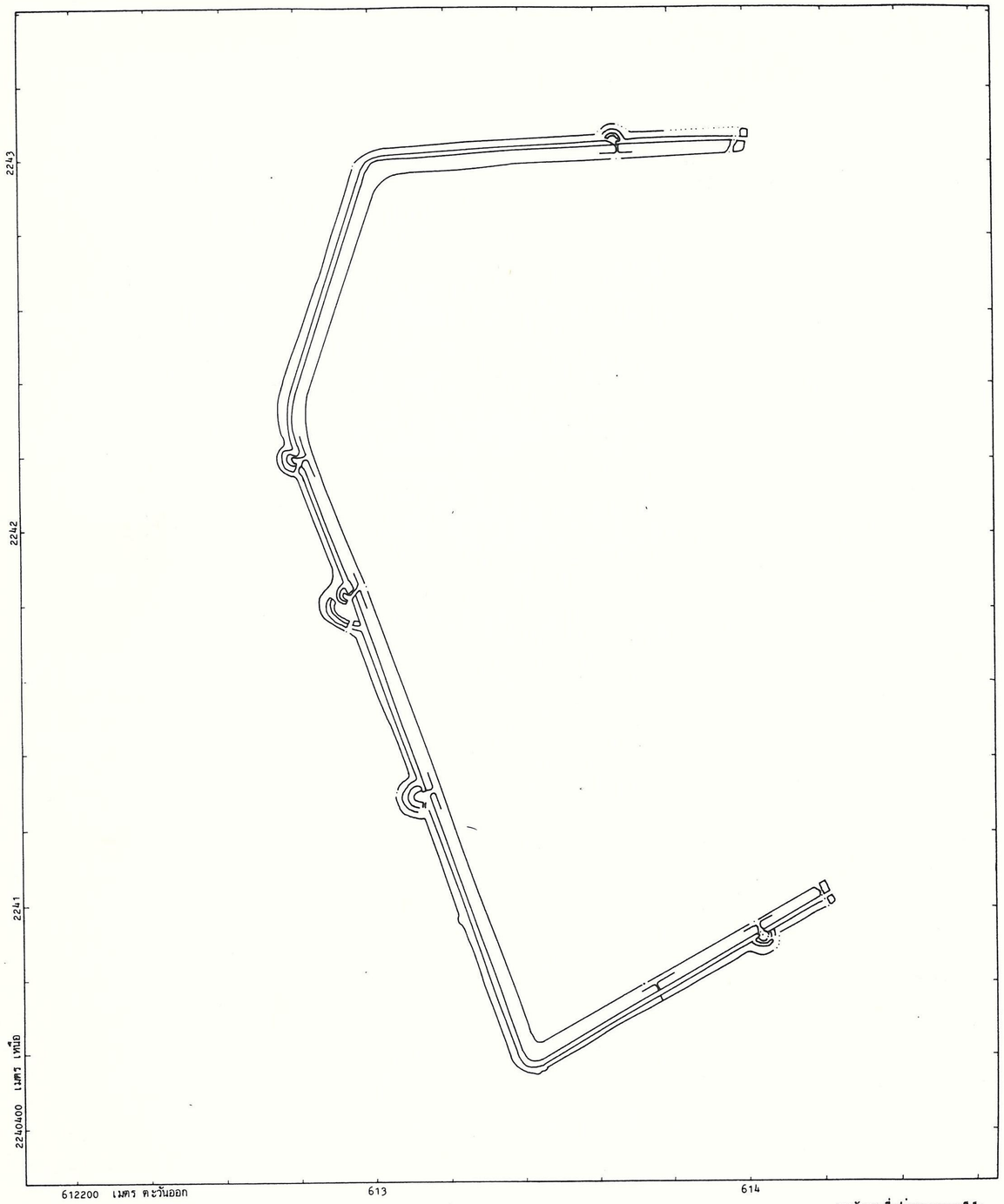

รูปที่ 6.1 แผนที่แสดงแนวกำแพงเมือง-คูเมือง

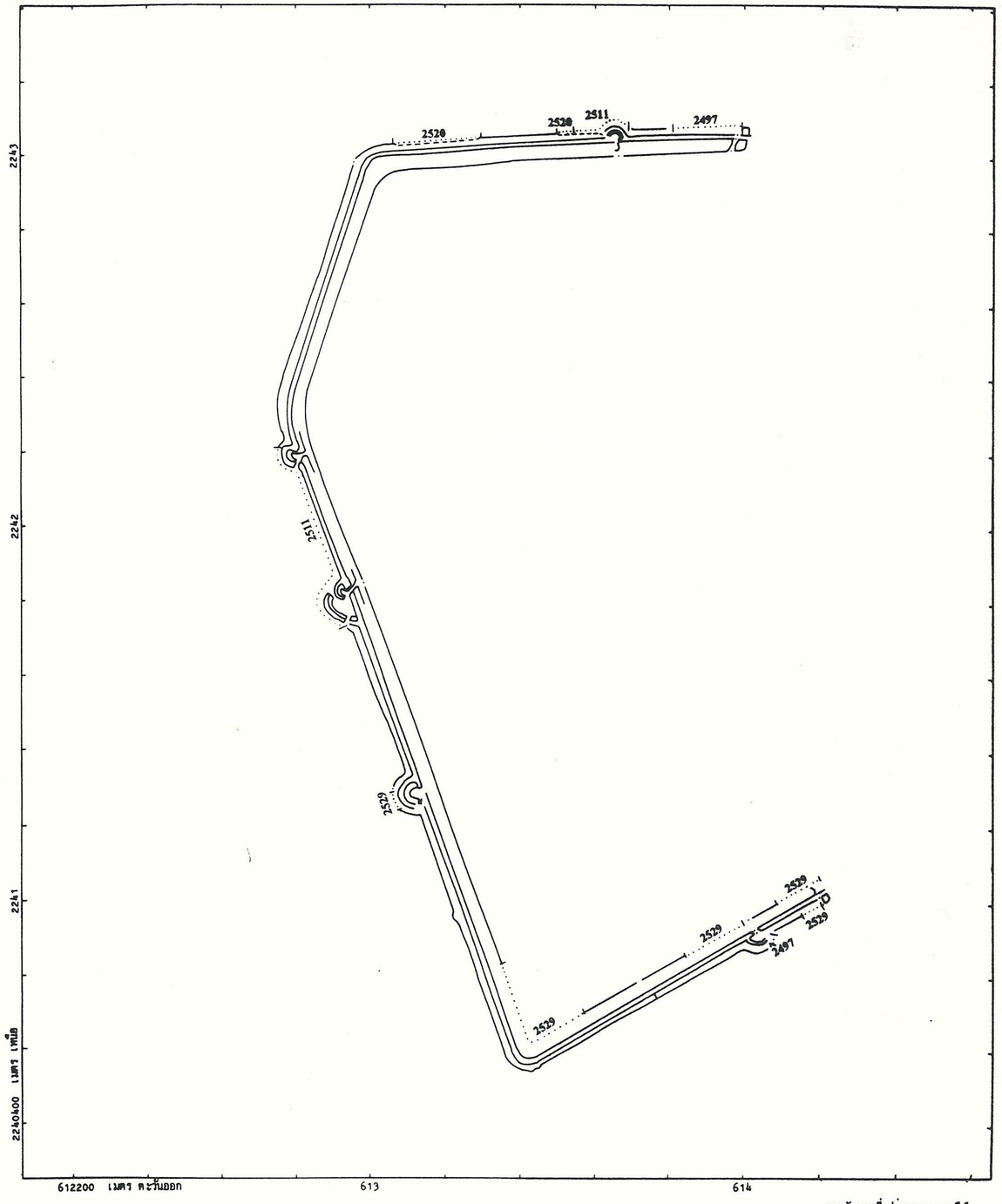

รูปที่ 6.2 แผนที่แสดงแนวกำแพงเมือง-คูเมือง และแนวที่ถูกทำลายในช่วงเวลาต่างๆตามปีพ.ศ.รูปถ่ายทางอากาศที่ตรวจสอบ

2243410

2240260 เมตร เหนือ

612060 เมตร ตะวันออก

614660

0 500 เมตร

มาตราส่วน 1:10,000

รูปถ่ายทางอากาศโครงการ L-T

เลขที่ 160 ม้วนที่ 22

วันที่ 4 มกราคม 2530

กองสำรวจ

กรมธนารักษ์ กระทรวงการคลัง

สารบัญรูปถ่ายทางอากาศโครงการ L-T

L-T No.160 Roll 22

สารบัญแผนที่รูปถ่ายทางอากาศยูทีเอ็ม

5049 IV - 1242	5049 IV - 1442
5049 IV - 1240	5049 IV - 1440

โครงการวิจัยชุมชนโบราณ

สำนักบริการวิชาการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2243410

2240260 เมตร เหนือ

612060 เมตร ตะวันออก

614660

0 500 เมตร

มาตราส่วน 1:10,000

รูปถ่ายอากาศโครงการ N.S.3
เลขที่ 045 ม้วนที่ N 44
วันที่ 17 มกราคม 2520

กองสำรวจ
กรมธนารักษ์ กระทรวงการคลัง

สารบัญแผนที่รูปถ่ายทางอากาศโครงการ N.S.3

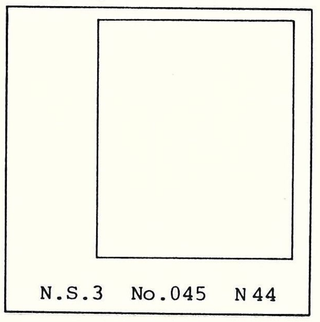

สารบัญแผนที่รูปถ่ายทางอากาศยูทีเอ็ม

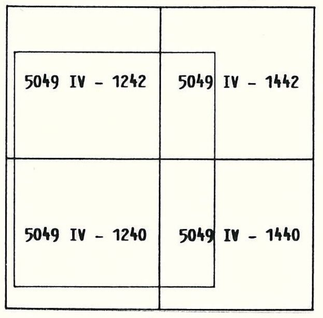

โครงการวิจัยชุมชนโบราณ
สำนักบริการวิชาการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

0 500 เมตร

มาตราส่วน 1:10,000

แผนที่รูปถ่ายทางอากาศยูทีเอ็ม โซนที่ 47

เฉทที่ 1240, 1242, 1440, 1442

ระวาง 5049 IV มาตราส่วน 1:4,000

ปีพ.ศ.2529 กรมที่ดิน

กองสำรวจ

กรมธนารักษ์ กระทรวงการคลัง

สารบัญแผนที่รูปถ่ายทางอากาศยูทีเอ็ม

5049 IV - 1242	5049 IV - 1442
5049 IV - 1240	5049 IV - 1440

โครงการวิจัยชุมชนโบราณ

สำนักบริการวิชาการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

0 100 200 เมตร

มาตราส่วน 1:4,000

แผนที่แสดงขอบเขตกำแพงเมือง-คูเมือง

_____ แนวเขตกำแพงเมือง-คูเมืองชัดเจน

. . . . . แนวเขตกำแพงเมือง-คูเมืองไม่ชัดเจน

สารบัญแผนที่รูปถ่ายทางอากาศยูทีเอ็ม

ระวาง 5049 IV

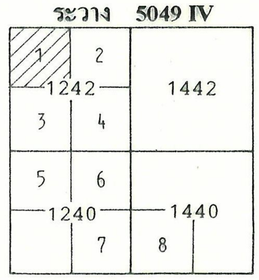

แผนที่รูปถ่ายทางอากาศยูทีเอ็ม โซนที่ 47
เลขที่ 1242 ระวาง 5049 IV
มาตราส่วน 1:4,000 ปีพ.ศ.2529
กรมที่ดิน

กองสำรวจ
กรมธนารักษ์ กระทรวงการคลัง

โครงการวิจัยชุมชนโบราณ
สำนักบริการวิชาการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

0 100 200 เมตร

มาตราส่วน 1:4,000

แผนที่แสดงขอบเขตกำแพงเมือง-คูเมือง

_____ แนวเขตกำแพงเมือง-คูเมืองชัดเจน

. . . . . แนวเขตกำแพงเมือง-คูเมืองไม่ชัดเจน

สารบัญแผนที่รูปถ่ายทางอากาศยูทีเอ็ม

ระวาง 5049 IV

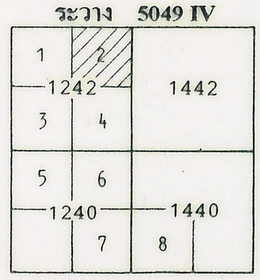

แผนที่รูปถ่ายทางอากาศยูทีเอ็ม โซนที่ 47
เลขที่ 1242 ระวาง 5049 IV
มาตราส่วน 1:4,000 ปีพ.ศ.2529
กรมที่ดิน

กองสำรวจ
กรมธนารักษ์ กระทรวงการคลัง

โครงการวิจัยชุมชนโบราณ
สำนักบริการวิชาการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2243410

2240260 เมตร เหนือ

612060 เมตร ตะวันออก

614660

0 500 เมตร

มาตราส่วน 1:10,000

รูปถ่ายอากาศโครงการ VAP 61

เลขที่ 00045 ม้วนที่ V 1

วันที่ 24 พฤษภาคม 2511

กองสำรวจ

กรมธนารักษ์ กระทรวงการคลัง

สารบัญแผนที่รูปถ่ายทางอากาศโครงการ VAP 61

VAP 61 No.00045 V 1

สารบัญแผนที่รูปถ่ายทางอากาศยูทีเอ็ม

5049 IV - 1242	5049 IV - 1442
5049 IV - 1240	5049 IV - 1440

โครงการวิจัยชุมชนโบราณ

สำนักบริการวิชาการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

0 100 200 เมตร

มาตราส่วน 1:4,000

แผนที่แสดงขอบเขตกำแพงเมือง-คูเมือง

แนวเขตกำแพงเมือง-คูเมืองชัดเจน

แนวเขตกำแพงเมือง-คูเมืองไม่ชัดเจน

สารบัญแผนที่รูปถ่ายทางอากาศยูทีเอ็ม

ระวาง 5049 IV

1	2	
1242		1442
3	4	
5	6	
1240		1440
	7	8

แผนที่รูปถ่ายทางอากาศยูทีเอ็ม โซนที่ 47
เลขที่ 1242 ระวาง 5049 IV
มาตราส่วน 1:4,000 ปีพ.ศ.2529
กรมที่ดิน

กองสำรวจ
กรมธนารักษ์ กระทรวงการคลัง

โครงการวิจัยชุมชนโบราณ
สำนักบริการวิชาการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

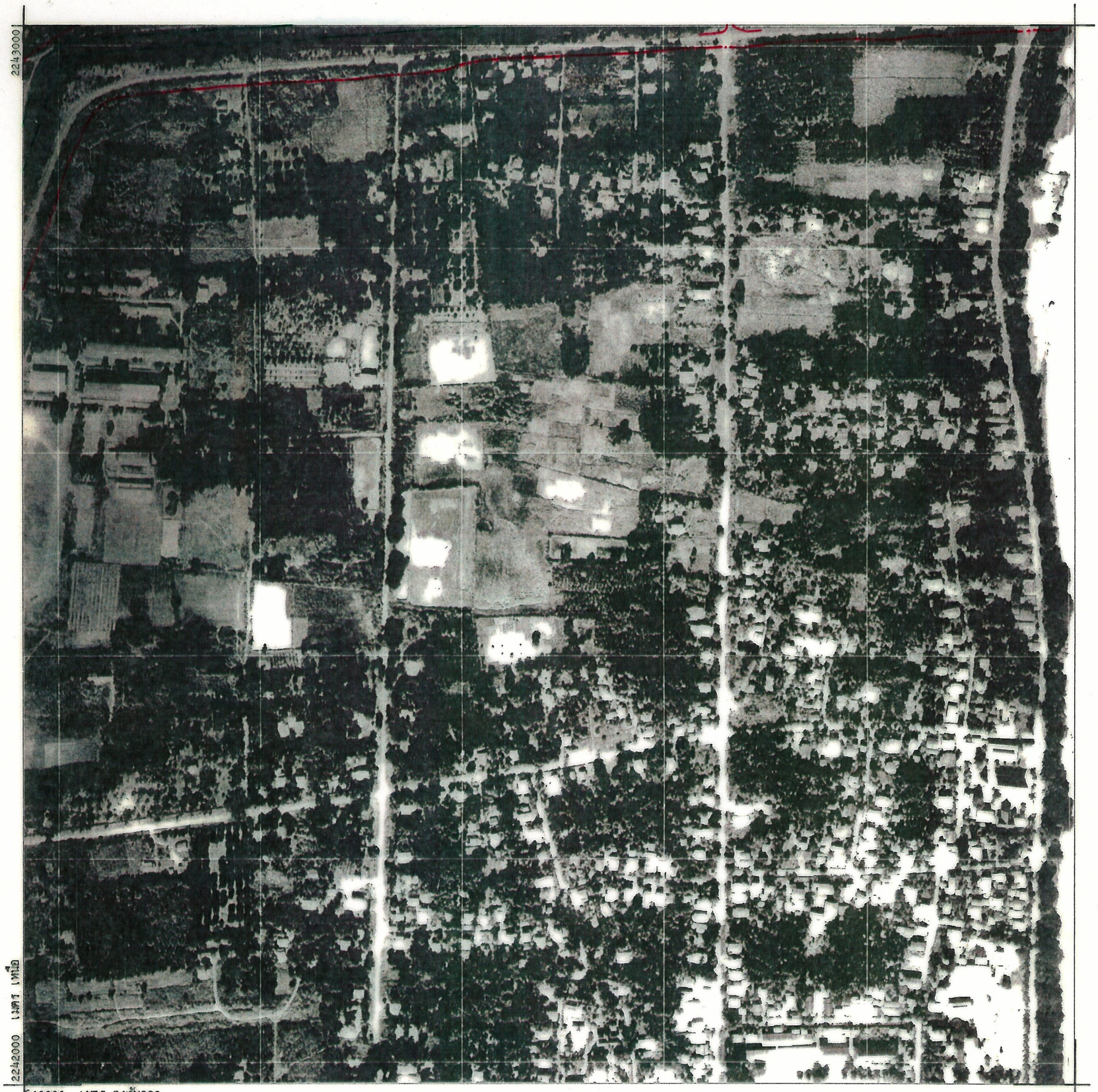

0 100 200 เมตร

มาตราส่วน 1:4,000

แผนที่แสดงขอบเขตกำแพงเมือง-คูเมือง

_____ แนวเขตกำแพงเมือง-คูเมืองชัดเจน

. . . . . แนวเขตกำแพงเมือง-คูเมืองไม่ชัดเจน

สารบัญแผนที่รูปถ่ายทางอากาศยูทีเอ็ม

ระวาง 5049 IV

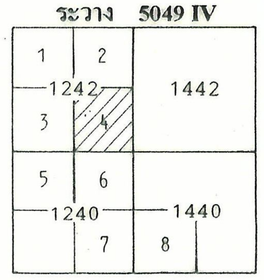

แผนที่รูปถ่ายทางอากาศยูทีเอ็ม โซนที่ 47
เลขที่ 1242 ระวาง 5049 IV
มาตราส่วน 1:4,000 ปีพ.ศ.2529
กรมที่ดิน

กองสำรวจ
กรมธนารักษ์ กระทรวงการคลัง

โครงการวิจัยชุมชนโบราณ
สำนักบริการวิชาการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

0 100 200 เมตร

มาตราส่วน 1:4,000

แผนที่แสดงขอบเขตกำแพงเมือง-คูเมือง

_____ แนวเขตกำแพงเมือง-คูเมืองชัดเจน

..... แนวเขตกำแพงเมือง-คูเมืองไม่ชัดเจน

สารบัญแผนที่รูปถ่ายทางอากาศยูทีเอ็ม

ระวาง 5049 IV

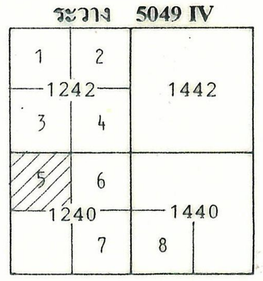

แผนที่รูปถ่ายทางอากาศยูทีเอ็ม โซนที่ 47
เลขที่ 1240 ระวาง 5049 IV
มาตราส่วน 1:4,000 ปีพ.ศ.2529
กรมที่ดิน

กองสำรวจ
กรมธนารักษ์ กระทรวงการคลัง

โครงการวิจัยชุมชนโบราณ
สำนักบริการวิชาการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

0 100 200 เมตร

มาตราส่วน 1:4,000

แผนที่แสดงขอบเขตกำแพงเมือง-คูเมือง

_____ แนวเขตกำแพงเมือง-คูเมืองชัดเจน

..... แนวเขตกำแพงเมือง-คูเมืองไม่ชัดเจน

สารบัญแผนที่รูปถ่ายทางอากาศยูทีเอ็ม

ระวาง 5049 IV

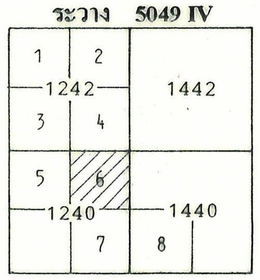

แผนที่รูปถ่ายทางอากาศยูทีเอ็ม โซนที่ 47
เลขที่ 1242 ระวาง 5049 IV
มาตราส่วน 1:4,000 ปีพ.ศ.2529
กรมที่ดิน

กองสำรวจ
กรมธนารักษ์ กระทรวงการคลัง

โครงการวิจัยชุมชนโบราณ
สำนักบริการวิชาการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

0 100 200 เมตร

มาตราส่วน 1:4,000

แผนที่แสดงขอบเขตกำแพงเมือง-คูเมือง

——— แนวเขตกำแพงเมือง-คูเมืองชัดเจน

..... แนวเขตกำแพงเมือง-คูเมืองไม่ชัดเจน

สารบัญแผนที่รูปถ่ายทางอากาศยูทีเอ็ม

ระวาง 5049 IV

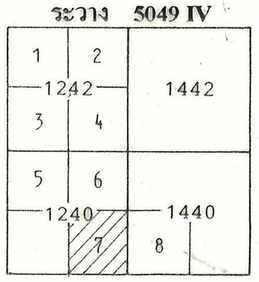

แผนที่รูปถ่ายทางอากาศยูทีเอ็ม โซนที่ 47
เลขที่ 1240 ระวาง 5049 IV
มาตราส่วน 1:4,000 ปีพ.ศ.2529
กรมที่ดิน

กองสำรวจ
กรมธนารักษ์ กระทรวงการคลัง

โครงการวิจัยชุมชนโบราณ
สำนักบริการวิชาการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

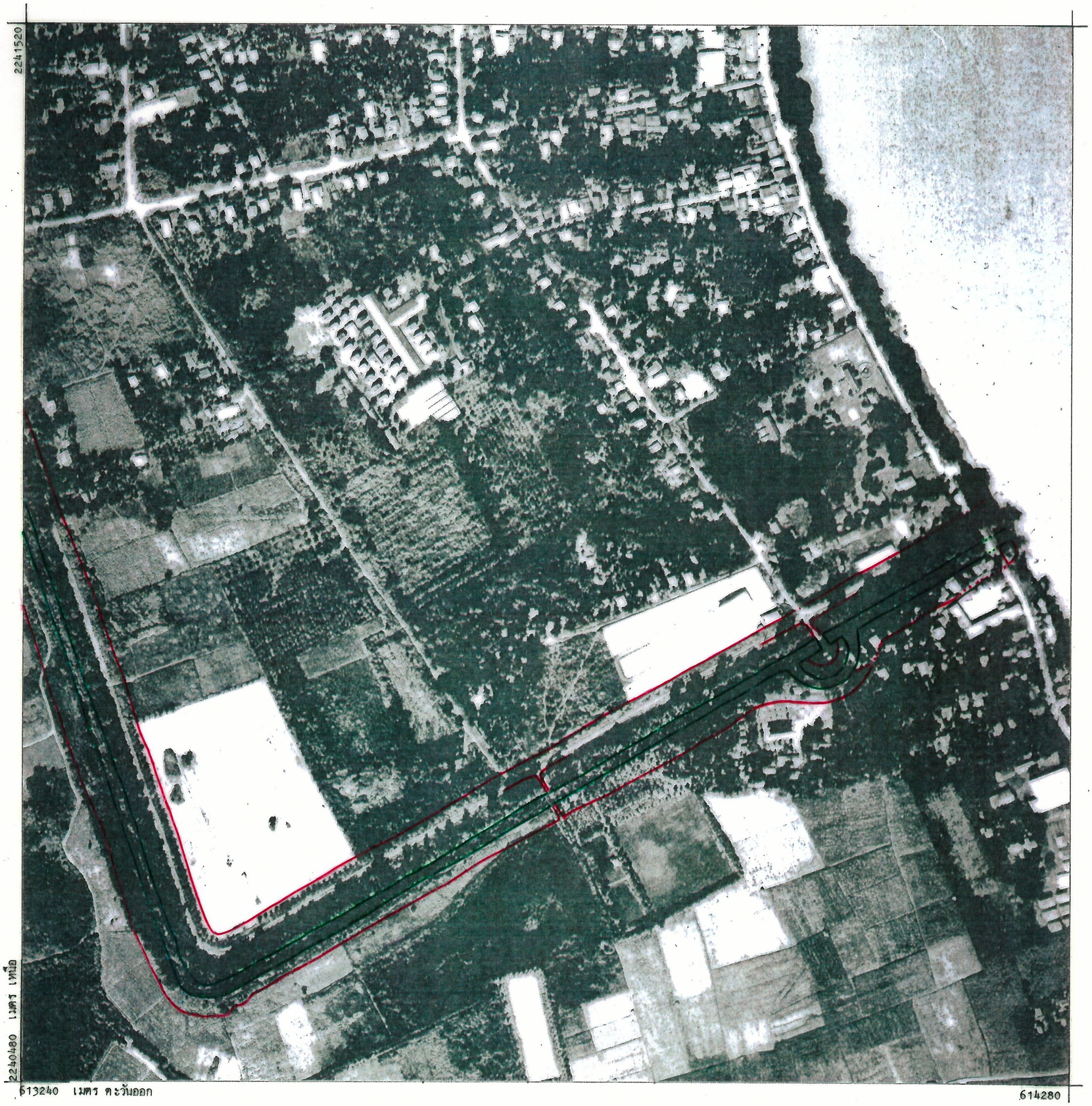

0 100 200 เมตร

มาตราส่วน 1:4,000

แผนที่รูปถ่ายทางอากาศยูทีเอ็ม โซนที่ 47

เขตที่ 1240, 1440 ระวาง 5049 IV

มาตราส่วน 1:4,000 ปีพ.ศ.2529

กรมที่ดิน

แผนที่แสดงขอบเขตกำแพงเมือง-คูเมือง

———— แนวเขตกำแพงเมือง-คูเมืองชัดเจน

. . . . . แนวเขตกำแพงเมือง-คูเมืองไม่ชัดเจน

สารบัญแผนที่รูปถ่ายทางอากาศยูทีเอ็ม

ระวาง 5049 IV

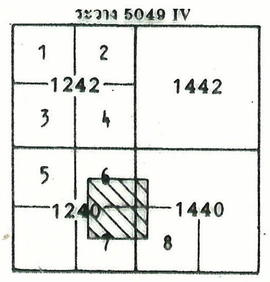

กองสำรวจ

กรมธนารักษ์ กระทรวงการคลัง

โครงการวิจัยชุมชนโบราณ

สำนักบริการวิชาการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2243410

2240260 เมตร เหนือ

612060 เมตร ตะวันออก

614660

0 500 เมตร

มาตราส่วน 1:10,000

รูปถ่ายอากาศโครงการ WWS
เลขที่ 14637 ม้วนที่ M 87
วันที่ 21 มกราคมคม 2497

กองสำรวจ
กรมธนารักษ์ กระทรวงการคลัง

สารบัญแผนที่รูปถ่ายทางอากาศโครงการ WWS

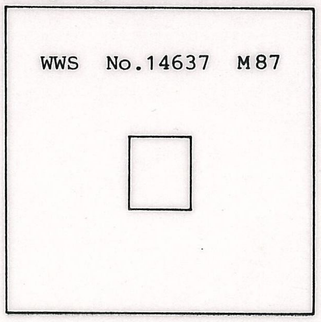

สารบัญแผนที่รูปถ่ายทางอากาศยูทีเอ็ม

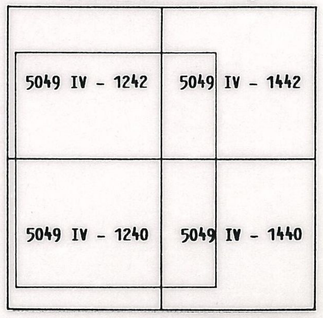

โครงการวิจัยชุมชนโบราณ
สำนักบริการวิชาการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

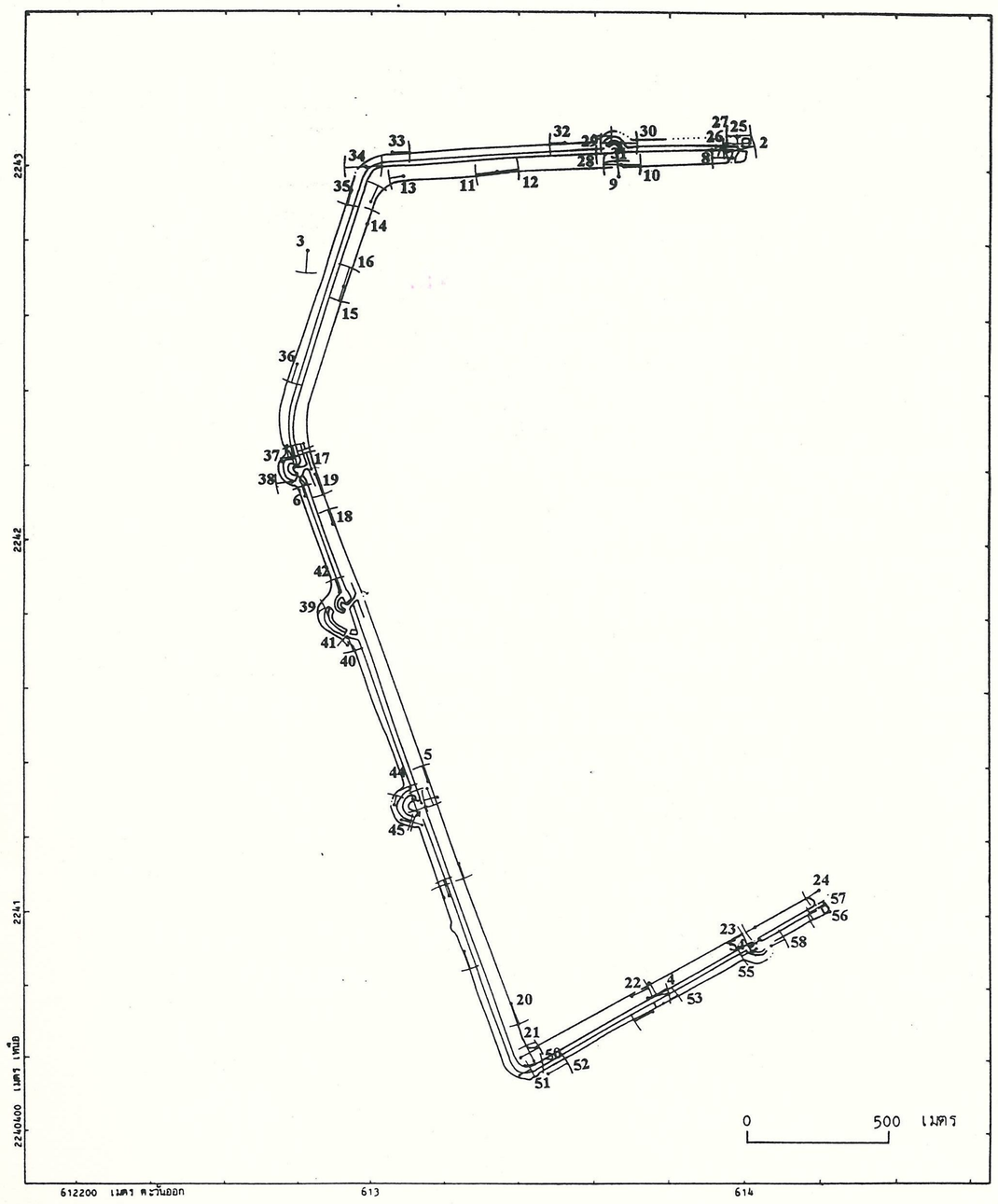

7. การสำรวจในภูมิประเทศ

การสำรวจในภูมิประเทศ มีเป้าหมายเพื่อตรวจสอบข้อมูลการศึกษาขอบเขตกำแพงเมือง-คูเมืองจากรูปถ่ายทางอากาศ และเพื่อศึกษาบันทึกภาพพื้นดิน โดยได้เลือกบันทึกภาพเฉพาะบริเวณที่แสดงลักษณะกำแพงเมือง-คูเมืองของเมืองนครน้อย และลักษณะการเปลี่ยนแปลงเพื่อประกอบการอธิบายการกำหนดขอบเขตที่ดินกำแพงเมือง-คูเมือง และเปลี่ยนแปลงในส่วนต่างๆของเมือง โดยได้จัดทำเป็นภาพประกอบรายงานจำนวน 58 ภาพ แต่ละภาพได้เขียนคำอธิบาย และแสดงตำแหน่งและทิศทางการบันทึกภาพลงบนแผนที่กำแพงเมือง-คูเมือง

1	2
3	4
5	6

1 เมืองเชียงแสนเป็นเมืองโบราณ มีโบราณสถานมากมาย ที่สำคัญคือพระธาตุเจดีย์หลวง ตั้งอยู่ภายในเมืองใกล้ประตูเชียงแสน

2 ด้านตะวันออกเป็นแม่น้ำโขง มีร่องรอยกำแพงเมือง-คูเมืองมาสิ้นสุดที่บริเวณตลิ่งแม่น้ำ

3 แม่น้ำโบราณจากทางด้านเหนือของเมือง มีแนวขนานกับกำแพงเมือง-คูเมืองด้านทิศตะวันตก ในอดีตเป็นแหล่งน้ำสำคัญระบายน้ำลงคูเมือง

4 คูเมืองขนาบด้วยกำแพงสองด้าน ด้านในเมืองเป็นกำแพงอิฐสูงใช้ในการป้องกัน ด้านนอกเป็นกำแพงดินสูงใช้ในการยกระดับกักเก็บน้ำ

5 กำแพงด้านในเป็นอิฐมีฐานดินแผ่กว้างและลาดต่ำลงเป็นคูระบายน้ำ กลางร่องเป็นแนวกำหนดขอบเขตกำแพงเมือง-คูเมืองด้านในเมือง

6 ประตูเมืองยื่นออกมาจากแนวกำแพงโค้งเป็นป้อมประตู

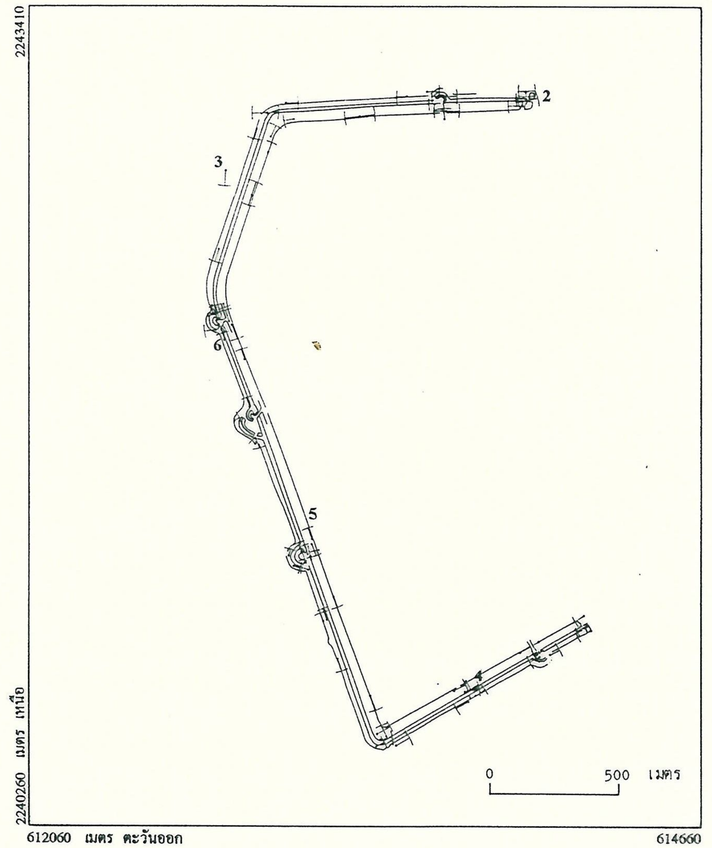

7	8
9	10
11	12

7,8 บริเวณกำแพงเมือง-คูเมืองคิดแม่น้ำโขง ถนน (1016) เลียบแม่น้ำโขงตัดผ่าน รูป 7 เป็นกำแพงเมือง มีคูเมืองอยู่ทางด้านขวามือของภาพ รูป 8 มีถนนเลียบฐานกำแพงซึ่งปรับเป็นถนน และลาดเอียงเป็นร่อง ใช้เป็นแนวขอบเขตด้านในเมือง

9,10 ถนนเลียบกำแพงเมืองด้านในเมืองที่ทางแยกถนนสาย 2 แนวเขตที่ดินด้านในเมืองอยู่กลางร่องเป็นแนวหลังป้ายชื่อถนน (รูป 9) และที่พุ่มไม้ขึ้นในร่อง (รูป 10)

11,12 ถนนเลียบกำแพงเมืองที่ทางแยกถนนสาย 1 แนวร่องที่เป็นขอบเขตที่ดินอยู่หลังป้ายชื่อถนน (รูป 11) และอยู่ขวามือต้นไม้ใหญ่ (รูป 12)

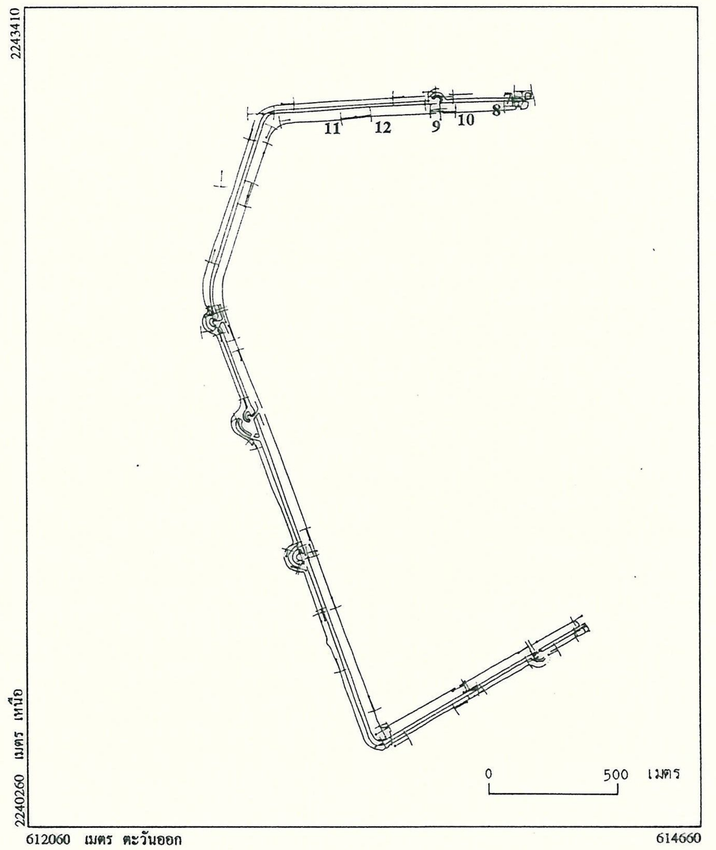

13	14
15	16
17	18

13,14 ถนนเป็นแนวโค้งที่มุมเมื่องตะวันตกเฉียงเหนือ ขอบเขตที่ดินอยู่ที่ร่องซ้ายมือถนน (รูป 13) ในรูป (14) แนวร่องอยู่ทางขวามือถนน

15,16 ถนนเลียบในเมืองหน้าโรงเรียนเชียงแสนวิทยาคม แนวร่องถูกถม อยู่หลังแนวรั้ว (รูป 15) ร่องระบายน้ำที่เป็นเขตที่ดินด้านใน อยู่ในเขตรั้วด้านขวามือถนน

17 ที่ช่องประตูหนองมูด แนวร่องถูกไถกลบ แต่ยังมีลักษณะลาดเอียงจากถนน ด้านหลังมีพุ่มไม้ขึ้นในแนวร่อง

18 แนวรั้วลวดหนามเสาปูนแสดงเขตที่ดินของตชด. เป็นแนวตรงไปถึงกำแพงเขตที่ดินที่เห็นอาคารสูงในภาพ ซึ่งสร้างคร่อมแนวร่องที่ถูกไถกลบเป็นแนวไกลรั้วลวดหนาม

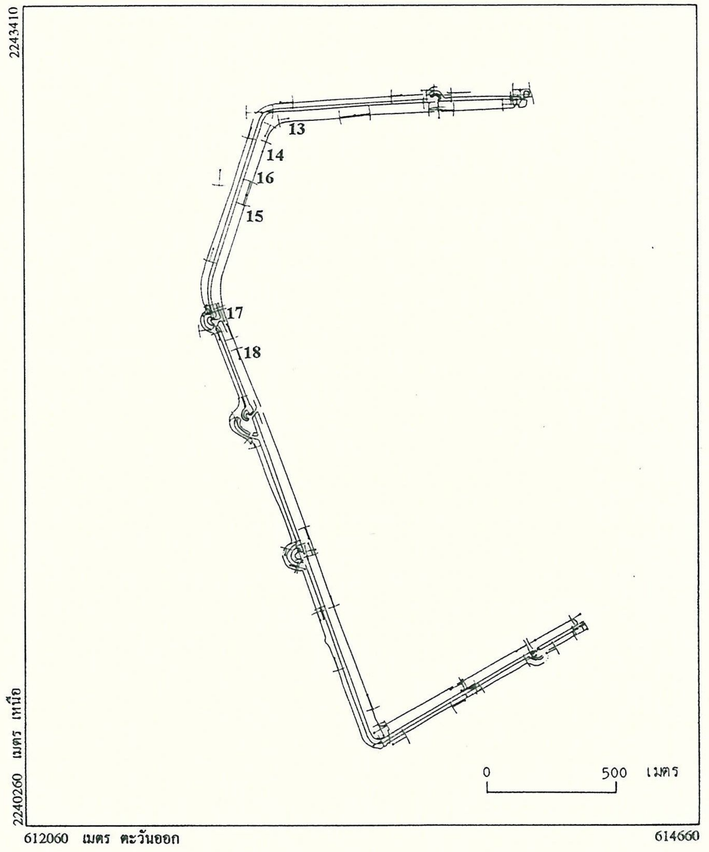

19	20
21	22
23	24

19 แนวร่องถูกถมไปตามรั้วลวดหนามซึ่งเป็นแนวตรงไปยังสิ่งปลูกสร้างด้านหน้าซึ่งสร้างคร่อมแนวร่องและยื่นเข้ามาในเขตกำแพงเมือง-คูเมือง

20,21 ถนนเฉียบด้านในกำแพงเมืองที่มุมเมืองตะวันตกเฉียงใต้ ภูมิประเทศเป็นที่เนิน ร่องคูซึ่งเป็นเขตที่ดินกำแพงเมือง-คูเมืองถูกไถปราบ แต่การใช้ที่ดินยังคงรักษาแนวขอบเขตที่ดินตามที่เห็นในภาพ (20) รูป 21 ถ่ายจากกำแพงด้านใต้ไปทางทิศเหนือ แสดงแนวการใช้ที่ดินไปตามเขตกำแพงเมือง-คูเมืองด้านใน

22 ร่องคูอยู่ที่ขวามือชิดต้นไผ่ในภาพ ด้านหน้าภาพเป็นเนินมีร่องเบี่ยงทางซ้ายมือของทางมะพร้าวแห้ง

23 แนวร่องอยู่ที่ซ้ายมือของต้นไม้ใหญ่กลางภาพ แนวรั้วและอาคารสร้างคร่อมแนวร่อง ล้ำเข้ามาในเขตกำแพงเมือง-คูเมืองด้านใน

24 แนวร่องถูกไถกลบเป็นถนนที่บริเวณหน้าสถานีตำรวจน้ำ ตำแหน่งอยู่ที่ประมาณต้นไม้ใหญ่ชิดรั้ว

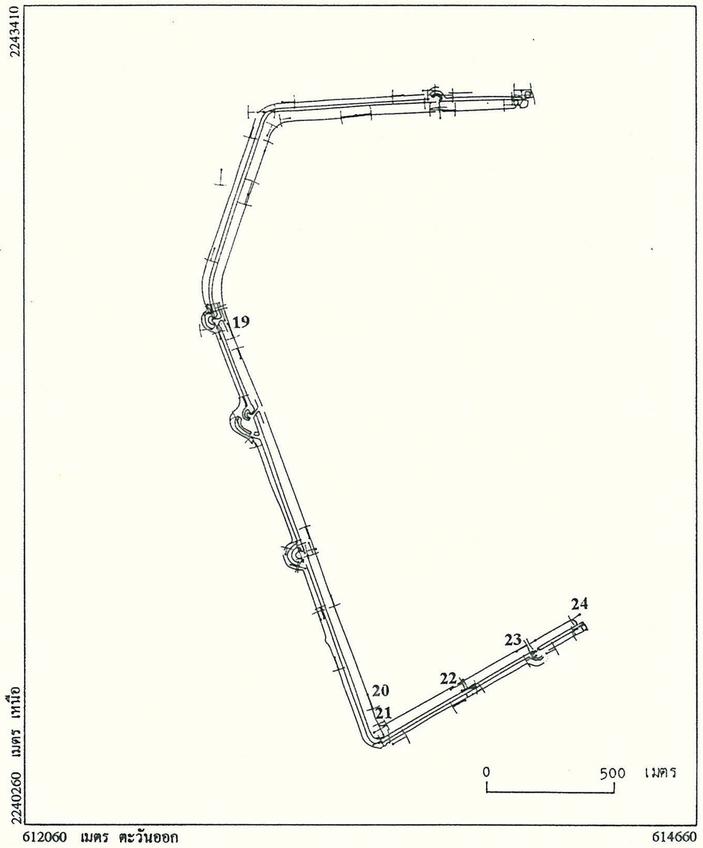

25	26
27	28
29	30

25,26,27 ดูเมืองด้านทิศเหนือที่ถนนลียบแม่น้ำโขง (1016) (25) ตัดผ่านดูเมืองเห็นในรูป 26 มีกำแพงสูงด้านซ้ายมือภาพ ขวามือภาพมีอาคารของที่ดินโรงงานยาสูบปลูกชิดดูเมืองบนคันดินด้านนอก โดยไถปราบแนวกำแพงเมือง-ดูเมืองด้านนอกที่ตำแหน่งคนยืน รูป 27

28,29 บริเวณป้อมประตูยางเหิง มีดูและคันดินโค้งอ้อมตามแนวป้อม ในรูป 29 ถนนถมผ่านแนวดูและลาดสูงขึ้นบนกำแพงด้านนอก

30 ถ่ายจากกำแพงที่ป้อมประตู เห็นดูเมืองและกำแพงสูงด้านขวามือภาพ กำแพงดินด้านนอกดูลาดเอียงถึงบริเวณหน้าบ้าน กำแพงด้านนอกโค้งไปตามป้อมตามที่เห็นเป็นเนินมีถนนผ่านในรูป 29

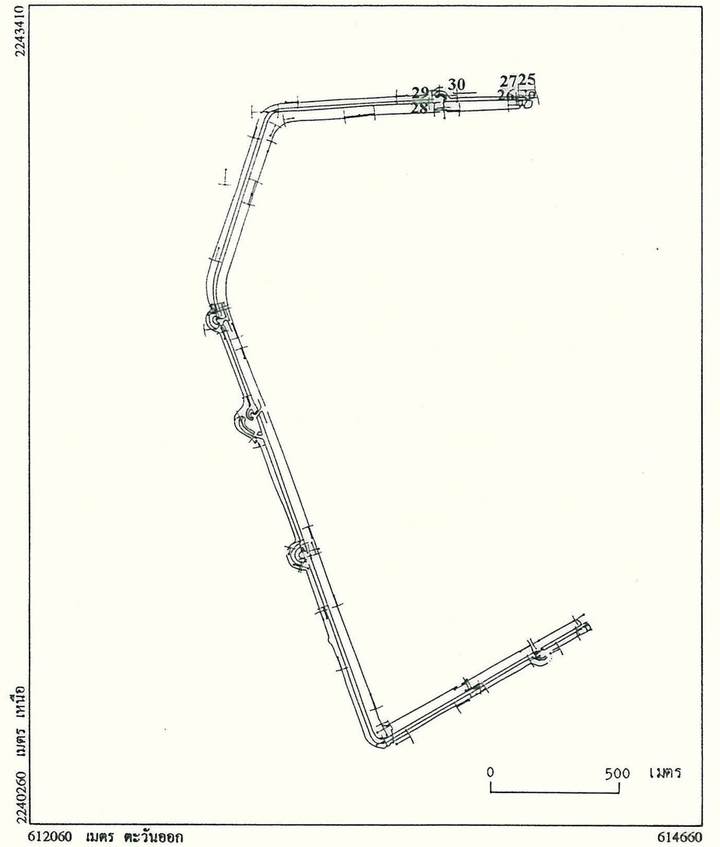

31	32
33	34
35	36

31 บริเวณด้านนอกคูเมืองที่ป้อมยางเทิง ถนนสร้างบนคันดินด้านนอกคูเมือง ถนนผ่านหน้าภาพอมทับคูเมืองอ้อมป้อม ที่ดินไถเป็นสีแดงไถปรับทำฉายแนวขอบเขตที่ดินด้านนอก ซึ่งยังคงเห็นในแปลงที่ดินด้านหลังภาพ

32 แนวเขตที่ดินด้านนอกเมืองอยู่ตรงที่เสาปักตรงตำแหน่งคันดินด้านนอกลาดต่ำลงถึงภูมิประเทศเป็นที่ราบ

33 แนวเขตที่ดินกำแพงเมือง-คูเมืองด้านนอกอยู่ที่ร่องด้านซ้ายมือของต้นมะพร้าว ขวามือของแนวถนนเป็นคูเมือง เห็นแนวกำแพงสูงที่ขอบภาพ

34 แนวถนนสร้างบนคันดินด้านนอก ขวามือของถนนในภาพเป็นคูเมือง

35 ขอบภาพซ้ายมือเป็นคันดินด้านนอก ซึ่งลาดต่ำลงสู่พื้นราบ แนวเขตกำแพงเมือง-คูเมืองด้านนอกเมือง ผ่านขวามือของต้นไม้ตรงไปด้านหน้าตัวอาคารปลูกชิดเขตแนว

36 ตัวอาคารสร้างบนเขตที่ดินกำแพงเมืองด้านนอกคู

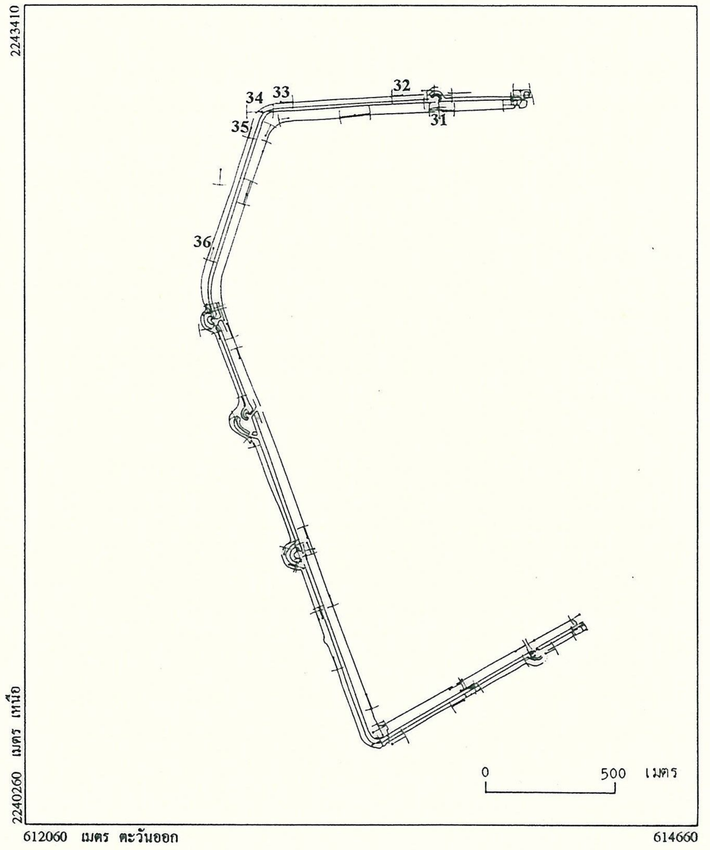

37	38
39	40
41	42

37,38 ป้อมประตูหนองมูด มีคูเมืองและกำแพงยื่นโค้งออกจากแนวกำแพง (37) และเห็นเป็นแนวตรงไปทางเหนือ (38)

39,40,41,42 ป้อมประตูเชียงแสน (39) ที่โค้งป้อมประตูที่ถนนพหลโยธินตัดผ่านแนวคันดินด้านนอก (40) กลางภาพเห็นเป็นร่องระหว่างต้นไม้ใหญ่ตรงไปที่ตัวอาคาร เป็นร่องเหมืองระบายน้ำจากคูคู่ขนานไปกับคันดินด้านนอก แนวของเขตกำแพงเมือง-คูเมืองลากตามกลางร่อง ส่วนหนึ่งของตัวอาคารอยู่ในเขตกำแพงเมือง-คูเมือง ในรูป 41 ถนนสร้างบนคันดินด้านนอก แนวเขตที่ดินด้านนอกอยู่ที่ลาดต่ำสุดของถนนด้านหลังป้าย และในรูป (42) ถนนสร้างบนคันดินด้านนอก แนวเขตเห็นลาดต่ำจากถนน คูและกำแพงเมืองเห็นทางขวามือในภาพ

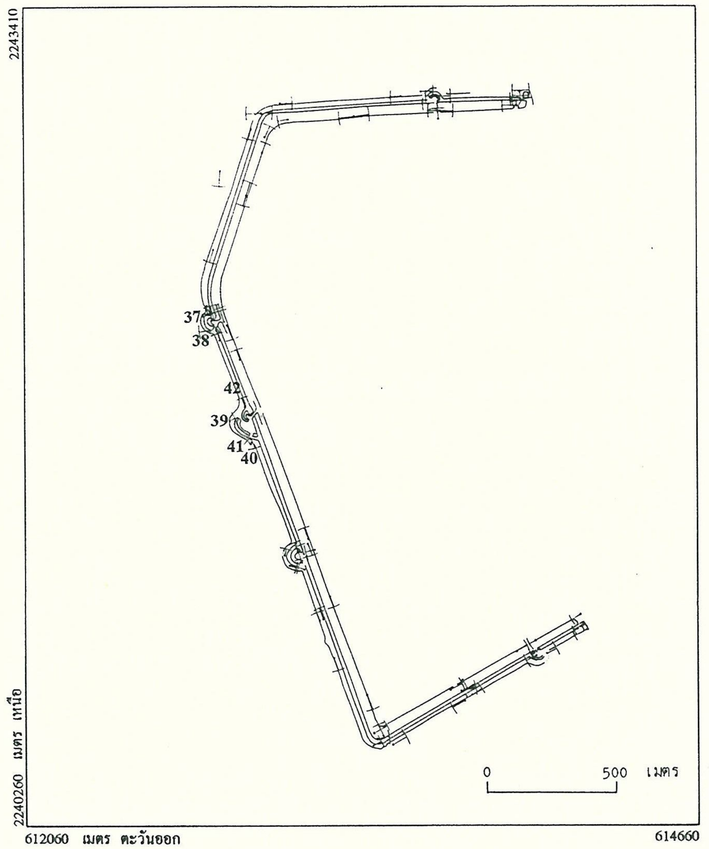

43	44
45	46
47	48

43 บริเวณป้อมประตูทัพม่าน กำแพงป้อมยังคงสภาพค่อนข้างสมบูรณ์

44 คูเมืองอ้อมป้อมทางด้านเหนือ เห็นคันดินด้านนอกบริเวณที่ปลูกกล้วย และลาดต่ำลงที่ต้นไม้พุ่มเตี้ย

45 ถนนอ้อมหน้าป้อมสร้างบนคันดินด้านนอก ด้านซ้ายมือถนนเป็นแนวคู ด้านขวามือที่ดินลาดเอียงลงเป็นเขตกำแพงเมืองคูเมือง

46 ถนนสร้างบนคันดินด้านนอกของคูเมือง ซึ่งมีร่องเหมืองขุดด้านนอกขนานไปกับคันดินด้านนอก ในภาพคูเมืองอยู่ด้านขวามือถนนและร่องเหมืองด้านซ้ายมือถนน

47 ร่องเหมืองที่ขุดขนานกับคันดินด้านนอกคูเมืองเห็นกลางภาพ ใช้เป็นแนวกำหนดขอบเขตที่ดินที่กลางร่อง ซ้ายมือภาพเป็นคันดินด้านนอก

48 เสาหลักเขตศปก. ตั้งอยู่บนขอบคันดินด้านนอก ร่องขวามือภาพเป็นร่องเหมือง กลางร่องเหมืองใช้เป็นแนวกำหนดเขตที่ดินกำแพงเมือง-คูเมืองด้านนอก

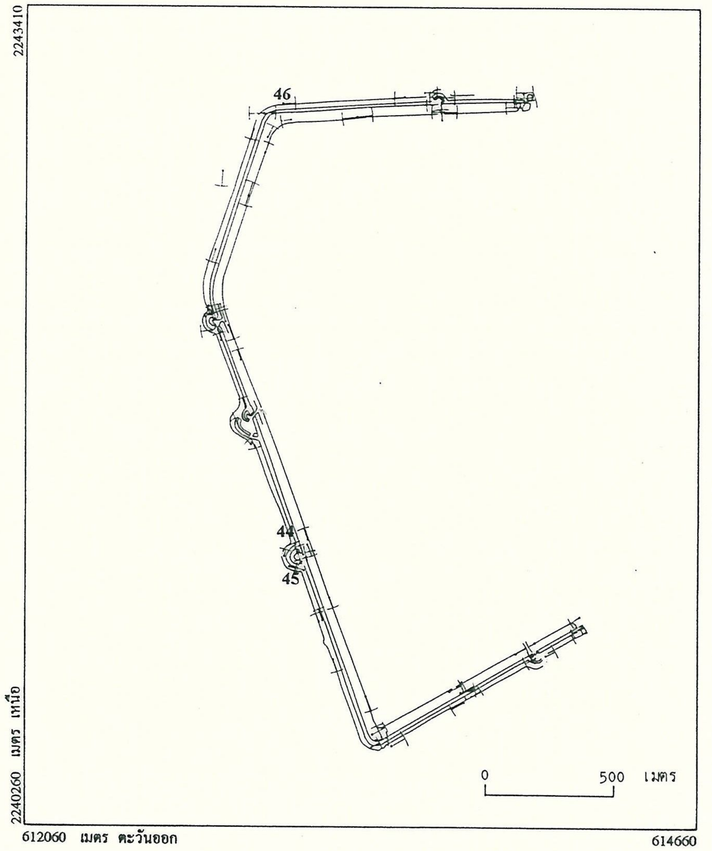

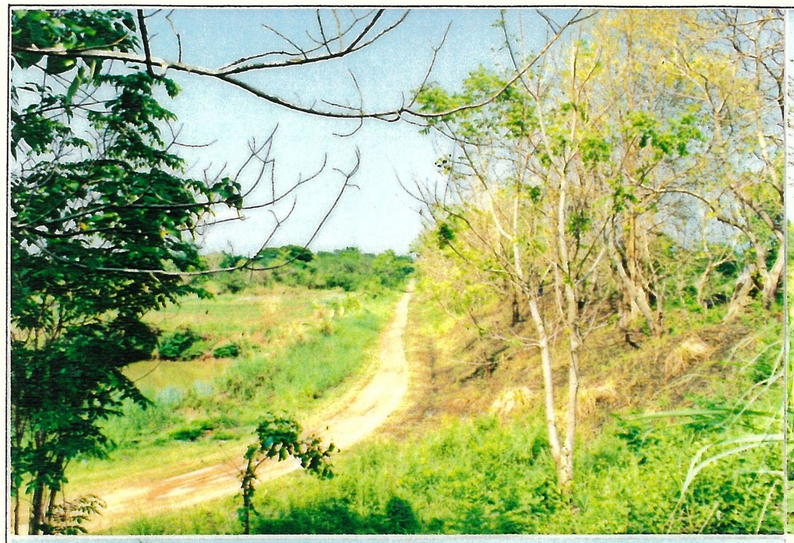

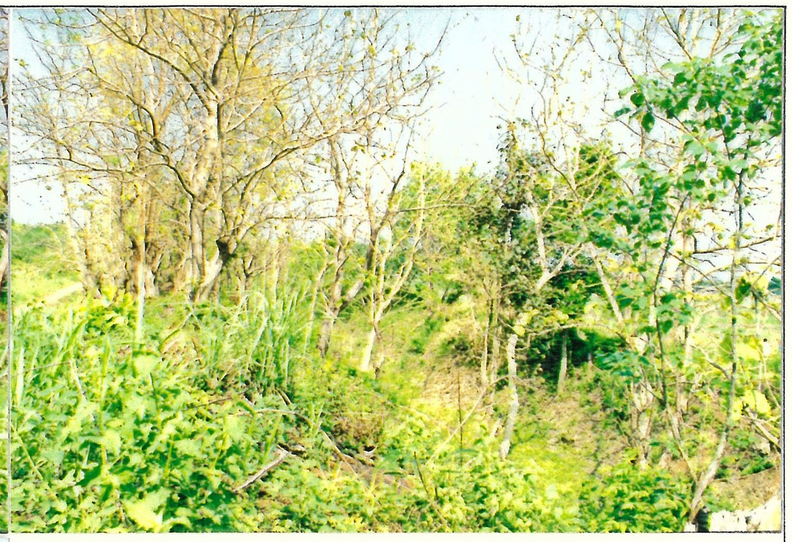

49	50
51	
52	53

49 กำแพงเมืองด้านทิศใต้ แนวถนนสร้างบนฐานกำแพงด้านในเขตที่ดินลาดตามแนวร่อง ขนานไปกับถนนตรงกับแนวขอบสระในภาพซ้ายมือ

50 กำแพงเมืองในภาพเห็นถนนด้านในเมือง ขวามือเป็นคูเมือง และคันดินนอกคูเมือง

51 แนวคูเมืองด้านในเป็นกำแพงสูง (ซ้ายมือภาพ) ขวามือของคูเมืองเป็นคันดินด้านนอก

52 คันดินด้านนอก แนวเขตเห็นได้ชัดเจน

53 แนวเขตด้านนอกถูกไถเป็นขอบ

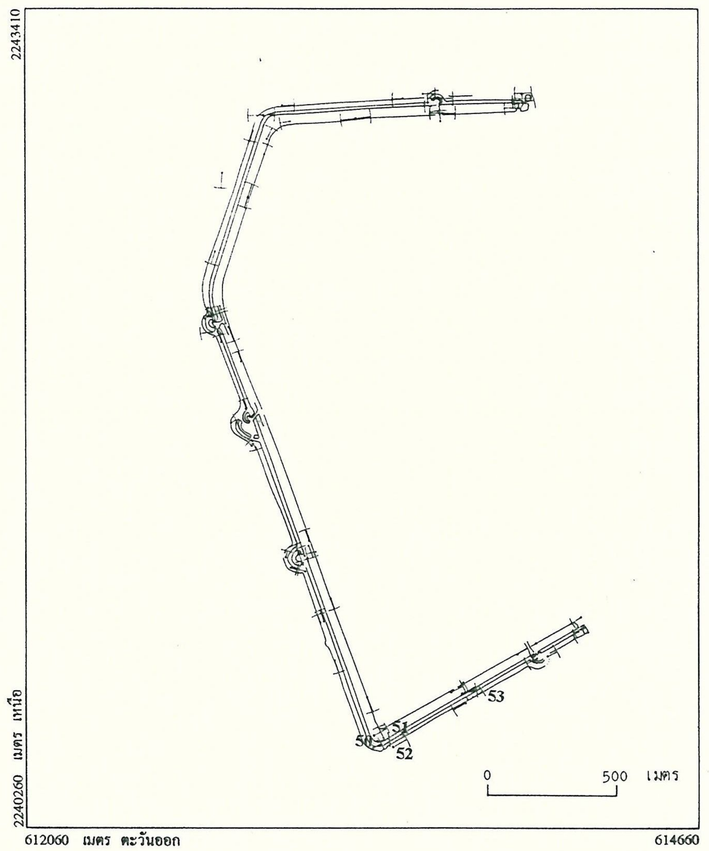

54	55
56	57
58	

54 ดูเมืองที่ป้อมประตูดินขอ ขวามือภาพเป็นกำแพง ซ้ายมือเป็นป้อมยื่นโค้ง

55 คันดินด้านนอกตรงส่วนโค้งของป้อม ลาดเอียงลงที่ราบประมาณก่อนตีนถังน้ำที่วัดป่าสักหางเวียง

56,57 ภาพจากถนนเลียบแม่น้ำโขงตรงไปยังวัดป่าสักฯ ในรูป 57 เป็นดูเมืองมีกำแพงเมืองด้านขวามือ ขอบเขตด้านนอกอยู่ที่ขอบซ้ายของถนนในรูป 56 แนวขอบเขตตัดตรงผ่านถนนซึ่งโค้งไปทางซ้ายมือ

58 ภาพถ่ายจากวัดออกไปทางแม่น้ำโขง บ้านหัวมุมอยู่ภายในขอบเขตกำแพงเมือง-ดูเมืองด้านนอกที่เป็นป้อมโค้ง บ้านตลอดแนวถนนด้านติดดูเมืองอยู่ในเขตกำแพงเมืองด้านนอก